

**Міністерство освіти і науки України
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя**

Факультет психології та соціальної роботи

Кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи

Освітня програма: Соціальна робота. Управління
соціальним закладом

Спеціальність: 231 Соціальна робота

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

**ВЗАЄМОДІЯ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З УСТАНОВАМИ
СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ З НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ
ПІДТРИМКИ ЛЮДЯМ ПОХИЛОГО ВІКУ**

студента Матюхи Євгенія Олександровича

Науковий керівник – Хлебик Світлана Ростиславівна,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензенти: 1. Конончук Антоніна Іванівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинського державного університету імені Миколи
Гоголя.

2. Проніков Олександр Костянтинівич, доктор
педагогічних наук, професор, професор кафедри
педагогіки, психології та методики фізичного
виховання Національного університету
«Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка.

Допущено до захисту

Завідувач кафедри

професор _____ «__» _____ 2019р. Криловець М.Г.

АНОТАЦІЯ

Актуальність теми дослідження визначається необхідністю пошуку нових шляхів підвищення якості соціальної підтримки людей похилого віку.

В роботі розкриваються теоретичні основи системи соціального обслуговування людей похилого віку, охарактеризовано концептуальні підходи до організації та розвитку взаємодії закладів вищої освіти з установами соціального обслуговування для людей похилого віку. Висвітлено вітчизняний і зарубіжний досвід партнерської взаємодії ЗВО з установами соціального обслуговування людей похилого віку, представлено хід і результат емпіричного дослідження, обґрунтовано модель партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи з Територіальним центром соціального обслуговування для людей похилого віку.

Ключові слова: *«соціальна адаптація людей похилого віку», «партнерська взаємодія», «університет третього віку», «модель партнерської взаємодії».*

ANNOTATION

The relevance of the research topic is determined by the need to find new ways to improve the quality of social support for older people.

The theoretical bases of the social service system for the elderly are revealed, conceptual approaches to the organization and development of interaction of higher education institutions with the institutions of social service for the elderly are characterized. The domestic and foreign experience of partnership interaction with the institutions of social service for the elderly is highlighted, the course and result of empirical research is presented, the model of partnership interaction of the department of social pedagogy and social work with the Territorial Center of social service for the elderly is substantiated.

Keywords: “social adaptation of elderly people”, “partnership interaction”, “third-age university”, “model of partnership interaction”.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ ...	9
1.1 Концептуальні підходи до визначення основних понять дослідження.....	9
1.2 Світова практика використання науково-практичного потенціалу закладів вищої освіти у наданні соціальних послуг людям похилого віку	17
1.3 Соціально-педагогічних потенціал партнерської взаємодії закладів вищої освіти з установами соціального обслуговування в соціальній адаптації людей «третього віку»	26
Висновок до першого розділу	42
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З УСТАНОВАМИ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ	44
2.1 Вітчизняний досвід партнерської взаємодії закладів вищої освіти та установ соціального обслуговування людей похилого віку	44
2.2 Хід і результати емпіричного дослідження стану та можливостей розвитку партнерської взаємодії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області	54
2.3 Обґрунтування моделі партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області	62
Висновок до другого розділу	72
ВИСНОВКИ	75
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	80
ДОДАТКИ	86

ВСТУП

Старіння населення є однією з провідних демографічних тенденцій у багатьох країнах, а також – в сучасному українському суспільстві. Особливої актуальності в нинішніх умовах набувають проблеми соціальної захищеності людей похилого віку, оскільки їх становище ускладнюється соціально-економічними, морально-психологічними протиріччями нашого суспільства. Має місце нестабільність в економіці, практично не знижується чисельність людей з доходом нижче прожиткового мінімуму, посилюється диференціація населення за доходами, підвищується напруженість на ринку праці, заборгованість з виплати заробітної плати, пенсій і соціальних допомог, гостро проявляється тенденції неблагополуччя. Крім того, знизився рівень підтримки людей похилого віку з боку сім'ї, молодого покоління та роботодавців. Суттєво впливає на соціальний настрій людей похилого віку ціннісні стереотипи сприйняття старості в масовій суспільній свідомості. Все це актуальні теми соціальних, психологічних і геронтологічних досліджень.

Для людей похилого віку зміна їх соціального статусу позначається не тільки на моральному і матеріальному становищі, але нерідко негативно впливає на їхній психічний стан. Як стверджує Міністерство соціальної політики України, частина людей 60-65 років становила 21,8% від загальної чисельності населення, а тих, хто старше 65 років – 15,5%. Частка даної категорії людей зростає не перший десяток років і продовжить збільшуватися в майбутньому. Згідно з національним демографічним прогнозом, до 2025 року частка осіб віком понад 60 років становитиме 25,0 % від загальної кількості населення, а людей віком 65 років і старше – 18,4 %. У 2030 році – людей віком понад 60 років буде понад 26 %, а тих, хто старше 65 – понад 20 %.

Ситуація, що склалася вимагає від держави, неурядових організацій, громадських об'єднань пошуку нових підходів, форм і методів у сфері розвитку системи соціального захисту громадян похилого віку. Однак, попри

зусилля, що вживаються в рамках соціальної політики органами державної влади, соціальними службами, становище людей похилого віку залишається складним. Все зазначене обумовлює необхідність більш уважно дослідити стан людей похилого віку в сучасному українському суспільстві та підвищити якість обслуговування літніх людей.

На сучасному етапі розвитку суспільства, соціальна робота є важливим напрямком реалізації соціальної політики нашої країни, в якому фактично здійснюється соціальна підтримка і захист вразливих категорій населення. Соціальний захист людей похилого віку являє собою систему методів, принципів, які законодавчо закріплені державою. Також в систему соціального захисту людей похилого віку включені заходи та установи, які займаються забезпеченням оптимальних умов життя, задоволенням потреб та інше.

Соціальний захист людей похилого віку в широкому сенсі слова – це сукупність соціально-економічних заходів, що проводяться державою і суспільством і забезпечують надання оптимальних умов життя, задоволення потреб, підтримання життєзабезпечення та існування особистості, що долають наслідки ситуацій ризику в житті людини.

На сучасному етапі розвитку система соціального захисту населення включає в себе: соціальне обслуговування – це соціальна технологія, що дозволяє надати необхідну підтримку громадянам в умовах складної життєвої ситуації тобто ситуації, що порушує життєдіяльність громадянина, яку він не може подолати самотійно; соціальну підтримку, що спрямована на сприяння у вирішенні їхніх проблем через надання різноманітних видів послуг. А саме соціально-побутові, які у свою чергу спрямовані на підтримку життєдіяльності; соціально-медичні, спрямовані на підтримку і збереження здоров'я; соціально-психологічні, що передбачають надання допомоги в корекції психологічного стану; соціально-педагогічні, спрямовані на профілактику відхилень в поведінці та розвитку особистості; соціально-трудова, що мають на меті надання допомоги в працевлаштуванні та у

вирішенні проблем, пов'язаних з трудовою адаптацією; соціально-правові, які спрямовані на надання допомоги в отриманні юридичних послуг; термінові соціальні послуги.

Одним з інструментів щодо поліпшення соціального обслуговування людей похилого віку може стати реалізація партнерської взаємодії як інноваційної моделі взаємодії установ соціального обслуговування з іншими інститутами громади, особливо з вищими навчальними закладами, в яких є кафедри фахового спрямування.

Сутність партнерської взаємодії полягає у співпраці соціальних інститутів, що у свою чергу робить можливим задоволення більшості спільних потреб, інтересів, цінностей. У процесі взаємодії відбувається обмін інформацією, знаннями, досвідом, матеріальними та духовними цінностями. Важливою складовою партнерської взаємодії є створення умов спрямованих на успішну організацію, розвиток соціальних процесів.

Зарубіжний досвід показує, що взаємодія закладів вищої освіти (далі – ЗВО) з центром соціального обслуговування в рамках партнерської взаємодії сприяє підвищенню якості допомоги людям похилого віку і розвитку соціальної роботи в цілому, стимулює розробку і впровадження інноваційних методів навчання студентів, використання сучасних соціальних технологій в соціальному обслуговуванні людей похилого віку та формування системи кадрового забезпечення соціальних установ нового типу.

Результати аналізу наукової літератури говорять про те, що процес соціального обслуговування людей похилого віку знаходиться в полі уваги законодавців, і працівників соціальних служб, і дослідників з соціальної роботи. Так, в роботах Є. І. Холостовой «Соціальна робота з людьми похилого віку», «Літня людина в суспільстві», Н. Ф. Дементьевої, Е. В. Устинової «Роль і місце соціальних працівників в обслуговуванні інвалідів і літніх людей» глибоко розкрито проблеми людей похилого віку, охарактеризована система установ соціального обслуговування,

проаналізовано роль соціальних працівників у житті та соціалізації людей похилого віку.

Процес соціального обслуговування людей похилого віку з одного боку, має забезпечити можливість увійти в нову систему соціальних зв'язків і відносин, зберігаючи і використовуючи їх інтелектуальний, трудовий, соціальний і особистісний потенціал, з другого боку соціальне обслуговування як процес буде побудований на обміні діяльністю, послугами взаємопартнерських сторін взаємодії закладів вищої освіти з установами соціального обслуговування з надання соціальної підтримки людям похилого віку.

Визначення місця соціального обслуговування людей похилого віку в форматі життя сучасного суспільства, побудованого на обміні діяльністю і послугами, потребує його дослідження з точки зору організації партнерської взаємодії між соціальними інститутами громади щодо надання якісної підтримки людям похилого віку та їх соціальної адаптації до нових умов життя, що і визначає актуальність магістерського дослідження на тему: «Взаємодія закладів вищої освіти з установами соціального обслуговування з надання соціальної підтримки людям похилого віку».

Об'єкт дослідження – процес організації соціальної підтримки людей похилого віку.

Предмет дослідження – партнерська взаємодія ЗВО з установами соціального обслуговування людей похилого віку.

Мета – обґрунтувати модель взаємодії ЗВО з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області у наданні соціальних послуг людям похилого віку.

Завдання:

1. Охарактеризувати концептуальні підходи до визначення основних понять дослідження.

2. Вивчити світову практику використання науково-практичного потенціалу ЗВО у наданні соціальних послуг людям похилого віку.

3. Проаналізувати соціально-педагогічний потенціал партнерської взаємодії ЗВО з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області у наданні соціальних послуг людям похилого віку в соціальній адаптації людей «третього віку».

4. Провести емпіричне дослідження та обґрунтування модель партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області у наданні соціальних послуг людям похилого віку.

Для досягнення поставленої мети, вирішення завдань використовувалися такі **методи дослідження**: *теоретичні* – порівняльний аналіз соціологічної, педагогічної, тощо літератури з проблеми для уточнення основних понять, формулювання категоріального-поняттєвого апарату дослідження; *емпіричні методи* – анкетування, аналіз документів, співбесіда.

Теоретична значущість роботи полягає в систематизації основних понять дослідження, аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду надання додаткових освітніх послуг літнім людям, розробці моделі партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області у наданні соціальних послуг людям похилого віку.

Практична значущість роботи полягає у можливості використання запропонованої моделі партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області у

наданні соціальних послуг людям похилого віку з метою підвищення ефективності соціальної підтримки літніх людей у Ніжинській територіальній громаді.

Апробація результатів дослідження положення даного дослідження пройшли апробацію на III Міжнародній науково - практичній конференції «Студентський науковий вимір соціально педагогічних проблем сьогодення» (14 травня 2019 року, м. Ніжин) та на Міжнародній науковій конференції «Universonum View 5» (09 листопада 2018 року, м. Полтава).

Публікації основні положення роботи опубліковано автором у співтоваристві у 5 працях:

1. Соціальна підтримка людей похилого віку як об'єкт державної політики України », збірник матеріалів «Вісник студентського наукового товариства» ст. 215-218.

2. «Специфіка вторинної соціалізації серед осіб похилого віку », збірник матеріалів «Вісник студентського наукового товариства» ст. 256-259.

3. «Взаємодія ЗВО з установами соціального обслуговування з надання соціальної підтримки людям похилого віку», монографія «Актуальні соціальні проблеми в українських та польських реаліях, тенденціях і перспективах» ст. 210-228.

4.«Активізація життєвого потенціалу людей похилого віку у взаємодії із суспільством за допомогою соціальних технологій», збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції «Universonum View 5» ст. 177-181.

5. «Культурно дозвіллева адаптація осіб похилого віку», збірник матеріалів «Студентський науковий вимір соціально-педагогічних проблем сьогодення» ст. 33-35.

Структура магістерської роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел із 60 найменувань, додатків. Загальний обсяг - 96 сторінок.

РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

1.1 Концептуальні підходи до визначення основних понять дослідження

Вивчення системи соціального обслуговування людей похилого віку стає все більш значущою для світової спільноти. Демографічні зрушення призвели до того, що ця група стає однією з провідних в суспільній структурі. Згідно з прогнозами спеціалістів, до 2030 року частка осіб похилого віку складатиме близько 29% від загальної чисельності населення.

В обставинах, що складаються в Україні, необхідність якісного соціального обслуговування осіб «третього віку» з боку держави, територіальних громад стає очевидною. Під соціальним обслуговуванням щодо осіб похилого віку мається на увазі система заходів суб'єктів соціальної роботи, що спрямована на подолання проблем особистості, яка перебуває в складних життєвих обставинах шляхом надання їй допомоги або необхідних соціальних послуг.

Дослідження теоретичних засад розвитку системи соціального обслуговування людей похилого віку лежить на площині таких наук як філософія, соціологія та інших суспільних наук.

Філософський словник трактує поняття система як «сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках між собою та утворюють певну цілісність, єдність». Дане визначення відображає сутність предмета, але не наповнює його змістом [46].

Інші дослідники вважають, що не всі сукупності є системами. Так, наприклад, І. В. Блауберг, В. М. Садовський, Е. Г. Юдін відзначають, що всі існуючі в дійсності сукупності можна розділити на такі великі класи: неорганізовані сукупності, неорганічні системи, органічні системи [56].

З точки зору філософської науки поняття «система» визначається як внутрішньо організована сукупність взаєпов'язаних елементів, що утворюють

єдине ціле, що спільно діють для досягнення поставленої мети. Діяльність системи визначається як продукт взаємодії його частин. Важливим для нашого дослідження є філософський висновок про те, що залежно від підходу та мети вивчення об'єкта, його можна розглядати й досліджувати як систему або як її елемент [48].

В науковій літературі термін «система» використовується в таких численних сенсах і значеннях, що є небезпека втратити значний вміст досліджуваного поняття. Під системою в різних джерелах розуміється комплекс елементів, що знаходяться у взаємодії (Л. Берталанфі); відмежоване безліч взаємодіючих елементів (А. Н. Авер'янов); таке, що може змінитися з плином часу (У. Росс Ешбі); безліч елементів з відносинами між ними та між їх атрибутами (А. Холл, Р. Фейджин); сукупність елементів, організованих таким чином, що зміна, виключення або введення нового елемента закономірно відображаються на інших елементах (В. Н. Топоров); взаємозв'язок самих різних елементів; все, що складається з пов'язаних один з одним частин (Ст. Бір); відображення входів і станів об'єкта в виходах об'єкта (М. Месарович) [16,1].

Виходячи з цього, В. Н. Спіцнадель виділяє чотири властивості системи: це, перш за все, сукупність елементів, які під час певних умов можуть розглядатися як система; наявність істотних зв'язків між елементами або їх властивостями, що перевершують по силі зв'язку цих елементів з елементами, що не входять в дану систему. Під істотними зв'язками розуміються такі, які закономірно, з необхідністю визначають інтегративні властивості системи. Зазначена властивість виділяє систему з навколишнього середовища у вигляді цілісного об'єкта; наявність певної організації, що проявляється у зниженні ступеня невизначеності системи в порівнянні з ентропією системоформуючих факторів, що визначають можливість створення системи. До цих факторів відносять число елементів системи, число істотних зв'язків, якими може володіти елемент; існування інтеграційних властивостей [37].

На підставі цього зроблено висновок, що система не зводиться до простої сукупності елементів і розподіляючи систему на окремі частини, не дає можливості пізнати всі властивості системи в цілому.

В найзагальнішому вигляді поняття «система» характеризується наявністю багатьох елементів, що характеризується наявністю багатьох елементів та цілісним характером даного процесу.

Аналіз становища громадян похилого віку вітчизняними та зарубіжними дослідниками, свідчить про те, що дана категорія є найбільш соціально незахищеною, оскільки вона стикається з низкою проблем, серед них головні такі: неможливість продовження незалежного й активно життя, що викликано насамперед припиненням або обмеженням трудової діяльності, переглядом ціннісних орієнтирів, а також виникненням різних труднощів як у соціально-побудтовій так й у психологічній адаптації до нових умов. Тому саме ця категорія серед тих, хто потребує особливої уваги й соціального захисту [53,54].

Науковець М. Туленков виділяє основних суб'єктів соціального партнерства на регіональному рівні: органи місцевого самоврядування; заклади соціального обслуговування; локальні громадські організації, комерційні організації й бізнес структури [42].

Ефективність їх взаємодії визначає якість і доступність соціальних послуг на рівні територіальної громади, яка є з одного боку об'єктом соціального обслуговування, а з іншого – суб'єктом управління якістю соціальних послуг, що надають територіальні соціальні служби. Взаємодія суб'єктів соціального партнерства, безперечно має соціальний характер як у функціональному так і процесуальному аспектах, її можна розглядати крізь призму категорії соціальної практики [30,43].

Вітчизняний досвід розвитку соціального партнерства свідчить, що за своєю суттю соціальне партнерство – це реально сформована система відносин між соціальними групами та верствами, у якій пріоритет належить загальнонаціональній згоді, недопущенні того, щоб різні соціальні групи

суспільства виснажували себе у взаємній боротьбі; спосіб, форма життя людей, які дозволяють вирішувати протиріччя, що виникли між ними, реалізовувати і відстоювати їхні специфічні інтереси не на шляхах руйнуючого протистояння, а за допомогою породжуючого консенсусу, взаємного врахування інтересів, пошуку і знаходження цивілізованих методів їх реалізації; найважливіший напрям соціальної політики держави [13,19].

Науковець М.Туленков стверджує, що соціальне партнерство може існувати, як механізм пом'якшення соціальної напруженості, що виникає в суспільній системі, здатний збалансувати соціальні суперечності між різними соціальними прошарками, групами й державою, а також створити необхідні соціальні технології для розв'язання соціальних криз та забезпечити підтримку соціального розвитку.

Проаналізувавши роботи вітчизняних науковців Е.Ю. Фоміна, В.М. Филипова, соціальне партнерство закладу вищої освіти, як ми вважаємо, можна розглядати: як соціальний ресурс освітнього закладу в якому реалізуються різні способи взаємодії фахівців у межах вирішення професійних проблем з метою оптимізації прийнятих рішень; з іншого боку – це певний тип взаємин, в якому зацікавлені різні соціальні групи і механізм оптимізації соціально-інноваційних процесів в самому вузі [47].

Науковець О.А Добриніна виділяє основні принципи розвитку соціального партнерства в соціально-інноваційної діяльності ЗВО: гуманізація як провідна ідея розвитку суспільства повинна пронизувати всі категорії та сфери взаємодії партнерів. Метою цієї взаємодії є створення сприятливих можливостей для розвитку творчої індивідуальності особистості студента, викладача, фахівця соціальної сфери; кооперація освітніх і соціальних структур, взаємовідносин навчальних закладів та організацій, посилення їх соціально-педагогічного потенціалу; демократизація – розширення доступу всім членам суспільства до співпраці в області задоволення соціальних і освітніх потреб на основі партнерської взаємодії; можливість людиною вибрати різні форми взаємодії з метою реалізації

особистих потреб у саморозвитку та самореалізації; інтеграція освітніх структур, створення єдиного освітнього простору [11,34].

В той же час, система української освіти спрямована не тільки на державне замовлення, а й постійно зростаючий суспільний освітній попит, на конкретні інтереси місцевих громад, підприємств та ін.. Орієнтація на споживачів ринку освітніх послуг створює основу для залучення додаткових фінансових і матеріально-технічних ресурсів.

Головне завдання – це створення умов, передумов, законів, що сприяють розвитку соціального партнерства ЗВО: як соціального ресурсу освітнього закладу та фактора стабілізації регіонального ринку праці; як способу інтеграції інноваційної та освітньої діяльності учасників партнерства з метою позитивних соціально-економічних змін певного типу взаємин, в якому зацікавлені різні соціальні групи і держава в цілому; як технології взаємодії фахівців в поле професійних проблем з метою оптимізації прийнятих рішень [51].

Як показує зарубіжний досвід в процесі соціального партнерства ЗВО та установ соціального обслуговування, то подібна взаємодія може сприяти: створенню інфраструктури системи обміну досвідом шляхом спільного викладання та організації спільних проектів інноваційної діяльності; підвищенню ефективності та якості освітнього процесу; формуванню єдиного регіонального та міжрегіонального освітнього простору; залучення в освітній, науковий та інноваційний процеси професорсько-викладацького складу, науковців, докторантів і студентів; підвищення ефективності використання інтелектуальних, матеріальних та інформаційних ресурсів при підготовці фахівців і проведенні наукових досліджень за пріоритетними напрямками соціально-економічних наук; створення умов і можливостей для реалізації великих програм і проектів освітнього, економічного, соціального і технологічного характеру, активізація наукових досліджень та інноваційної діяльності; підвищення ролі університетів у соціально-економічному, технологічному, освітньому, науковому і культурному розвитку.

Слід зазначити, що взаємодія закладів вищої освіти з установами соціального обслуговування (далі – УСО) з надання соціальної підтримки людям похилого віку стала предметом дослідження багатьох закордонних та вітчизняних авторів, таких як Г. Бевз, О. Безпалько, Ж. Петрочко, Б. Шапіро, Ю. Галагузової, Р. Саррі, Л. Міщик, Т. В. Семигіна, М. Доуел, О. Крутій, О. Мірошніченко, В.Н Іванов, М.В. Храмова, О.А. Добриніна, та інші [40,4].

Сутність партнерської взаємодії полягає у співпраці соціальних інститутів, що у свою чергу робить можливим задоволення більшості спільних потреб, інтересів, цінностей. У процесі взаємодії відбувається обмін інформацією, знаннями, досвідом, матеріальними та духовними цінностями. Важливою складовою партнерської взаємодії є створення умов спрямованих на успішну організацію, розвиток соціальних процесів.

Партнерство у цій взаємодії проявляється через встановлення зв'язків між вузами та різними інститутами суспільства в нашому випадку – це установи соціального обслуговування з надання соціальної підтримки людям похилого віку, і засноване на встановленні певного балансу інтересів сторін і інтеграції інтересів в єдине ціле. Результативність такої взаємодії залежить від чіткості визначення цілей, формулювання завдань, правильності розподілу ролей, обов'язків і відповідальності всіх сторін на основі взаємних інтересів [8].

Реалізація заходів щодо соціальної підтримки людей похилого віку є пріоритетним напрямком демократизації та гуманізації життя територіальної громади, який реалізується в першу чергу через діяльність установ соціального обслуговування. В той же час заклади вищої освіти є принципово вагомими учасниками регіональних процесів. У науковому дискурсі важливе місце посідає ідея інтеграції вищого закладу в життя громадян. В нашому дослідженні ми керуємось концепцією третьої (соціальної) функції університету, обґрунтованої Д. Чарльзом. На його думку, оцінка ролі університету в розвитку місцевої громади носить як філософський, так і методологічний характер. Університети не є установами,

організованими окремо від суспільної системи. Вони взаємодіють з елементами системи, тобто, університету вбудовані в різні типи спільнот.

Процес взаємодії ЗВО з УСО побудований на тому, що останній є так званою «базою» яка слугує для проходження навчально-ознайомчої та переддипломної практики студентів, майбутніх фахівців із соціальної роботи. У процесі цих занять під керівництвом співробітників центру студенти набувають такі професійні вміння, навички та компетенції, як стресостійкість, адаптованість, аналітичність і креативність мислення, здатність до вирішення проблем оптимальними способами, ініціативність і творчість, самоорганізація, дисциплінованість, комунікабельність, вміння працювати з людьми [39].

Все це обумовлює необхідність розвитку взаємодії ЗВО та УСО. Крім того, залучення студентів до соціальної роботи з людьми похилого віку сприяє формуванню у молоді громадянської свідомості та розвиває мотивацію до волонтерської роботи. Як показує досвід, більшість студентів із задоволенням відгукуються на всі прохання людей похилого віку, беруть участь в організації їх дозвілля: проводять бесіди на різні теми, читають книги та газети, показують кінофільми, організовують прогулянки та концерти.

Взаємодія ЗВО з УСО в рамках партнерської взаємодії сприяє підвищенню якості допомоги людям похилого віку і розвитку соціальної роботи в цілому. Воно стимулює розробку і впровадження інноваційних методів навчання студентів, використання сучасних соціальних технологій в соціальному обслуговуванні людей похилого віку та формування системи кадрового забезпечення соціальних установ нового типу.

Останнім часом ЗВО активно залучаються до розробки та впровадження інновацій у соціальній сфері, залучаючи до соціальної роботи студентів на волонтерських засадах, представників вищих навчальних закладів, які активно пропонують різноманітні ініціативи щодо покращення соціальної роботи в інтересах громадян похилого віку.

Таким чином, люди похилого віку як об'єкт соціальної роботи та соціального обслуговування – це об'єкт не тільки масовий, але і дуже важкий. Чисельність літніх людей збільшується щороку, а якість життя знижується, і це далеко не тимчасове явище в сьогоднішніх умовах системної кризи соціального захисту людей похилого віку набуває пріоритетного значення. Створення системи соціальних послуг, що відповідає потребам населення – одна з найважливіших завдань держави. Так само відзначимо, що соціальні працівники повинні вміти передбачати нові потреби тих, хто потребуватиме їхньої допомоги в мінливих соціально-економічних умовах, і зобов'язані виявляти гнучкість в пошуках шляхів оптимальної реалізації таких потреб [36].

Сутність партнерської взаємодії полягає у співпраці соціальних інститутів, що в свою чергу робить можливим задоволення більшості спільних потреб, інтересів, цінностей. У процесі взаємодії відбувається обмін інформацією, знаннями, досвідом, матеріальними та духовними цінностями. Важливою складовою партнерської взаємодії є створення умов спрямованих на успішну організацію, розвиток соціальних процесів [28].

Партнерство у цій взаємодії проявляється через встановлення зв'язків між вузами та різними інститутами суспільства в нашому випадку – це Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області, і засноване на встановленні певного балансу інтересів сторін і інтеграції інтересів в єдине ціле. Результативність такого взаємодії залежить від чіткості визначення цілей, формулювання завдань, правильності розподілу ролей, обов'язків і відповідальності всіх сторін на основі взаємних інтересів [23].

В той же час, незважаючи на існування в Україні великої мережі різноманітних установ, організацій, служб, котрі спеціалізуються на наданні соціальних послуг людям похилого віку, соціальна робота з цією категорією населення потребує подальшого вдосконалення і врахування досвіду зарубіжних країн [20].

1.2 Світова практика використання науково-практичного потенціалу закладів вищої освіти у наданні соціальних послуг людям похилого віку

Розвиток державної соціальної політики стосовно надання соціальних послуг людям похилого віку включає пошук нових форм і методів її реалізації заснованих на використанні науково-практичного потенціалу ЗВО у розвитку освіти для дорослих.

Демографічні зміни в сучасному європейському суспільстві – одна з головних причин, що спонукають до розвитку додаткової освіти людей похилого віку. У всіх західних країнах відзначається загальна тенденція старіння населення. Додаткова освіта для людей похилого віку – не просто модне словосполучення, а суворі необхідність у світі постійних технологічних і соціальних змін. І це стосується будь-якого віку. Людям похилого віку, які зробили крок у ХХІ століття, варто усвідомити: від готовності вчитися – залежить якість їх життя. У зв'язку з цим в останні роки все більшого значення набувають додаткові послуги для людей похилого віку, однією з них є так званий «Університет третього віку» для людей у віці від 50 до 74 років. Поява і розвиток університетів третього віку в західних країнах є своєрідною реакцією систем освіти на демографічні зміни в суспільстві, відображаючи необхідність використання професійного, культурного та соціального потенціалу людей цієї вікової групи, з одного боку, і створення сприятливих умов для їх життєдіяльності, з іншого [15,36].

Історія університету «третього віку» як освітнього спрямування налічує вже понад п'ятдесят років після відкриття в 1962р. першого інституту для професіоналів-пенсіонерів в Нью-Йорку, який пізніше був перетворений в Інститут освіти пенсіонерів. Через десять років у Франції, в Тулузі, був заснований перший у Франції університет «третього віку». Пізніше подібні установи з'явилися в багатьох країнах світу і отримали значний розвиток [9,60].

Головними історичними та соціально-економічними передумовами становлення і розвитку університету «третього віку» в Німеччині є: необхідність відновлення економіки і соціального статусу держави в післявоєнні роки викликала інтерес до розвитку освіти людей похилого віку; наслідки об'єднання Німеччини, які виявили потребу в уніфікації і взаємовплив систем університетів «третього віку» Східної та Західної Німеччини; пенсійна реформа; економічні перетворення; демографічні зміни в суспільстві та науково-технічний прогрес.

Відповідно до соціально-економічного розвитку Німеччини та на основі критеріїв теоретичної розробленості та соціального статусу Університету третього віку визначені п'ять етапів його розвитку.

Перший етап зародження освіти людей похилого віку в Німеччині (1951-1971р.). Характеризується появою перших наукових робіт і дискусій на цю тему, початком формування термінологічного апарату за рахунок введення терміна «герогогіка» для визначення науки про освіту людей третього віку, створенням перших клубів для людей похилого віку. Спочатку під освітою людей похилого віку розумілася соціальна та психологічна допомога у вирішенні проблеми. В 1962р. німецький вчений О.Ф. Больнов ввів термін «геронтологіка», розуміючи під ним вчення про освіту людей похилого віку. Слідом за О.Ф. Больновим в 1965р. Х. Петцольд визначив термін «герогогіка» як розділ геронтології та педагогіки, який займається вивченням проблем, пов'язаних зі старінням і віковими особливостями літніх людей, змістом навчання і навчальним процесом. Г. Міскес в 1971р. уточнив поняття «герогогіка», визначаючи її як «педагогіку старіючих і людей похилого віку». Він включає «герогогіку» в виховну систему поряд з педагогікою та андрагогікою. На необхідність розвитку цієї науки і відповідної практики вказують і інші німецькі дослідники Г. Брелоер, Г. Клінгенбергер, Д. Кнопф, К. Штадельхофер та інші. Першими формами організації роботи з людьми похилого віку були гуртки, розмовні кафе і клуби для сеньйорів.

Другий етап інституціоналізації розвитку (1972-1980р.). Визначений появою перших спеціалізованих освітніх установ, що працюють з людьми похилого віку, таких як академії, автономні університети третього віку, наукові центри, спеціалізовані кафедри при вузах, та інші. Г.Д. Шнайдер в монографії, присвяченій освіті людей похилого віку, вперше в Німеччині ввів поняття «третій вік», яке прийшло з Франції, де до 1972р. було вже більше 2 тис. клубів «третього віку», в той час як в Німеччині переважали гуртки і розмовні кафе. Французький дослідник П'єр Велла в 1973 році запропонував використовувати термін «університет третього віку» для позначення педагогічної роботи в клубах сеньйорів, яка, на його думку, повинна бути націлена на розширення освіти літніх людей до рівня університетів. В цей час в Німеччині відбувається перетворення клубів для літніх людей в Університети третього віку. Перший університет «третього віку» був відкритий в Ольденбурзі в 1979 році даний етап характеризується роботою з людьми похилого віку за двома моделями: сегрегаційній, в окремому закладі, спеціально створеному для літніх людей, і інтегративної, в навчальному закладі в якості слухачів разом зі студентами. Поняття «навчання літніх» і «освіта сеньйорів» використовуються значно частіше. Виникає нове поняття «етикет старіння», відбуваються переосмислення і диференціація освіти літніх людей, в якому поряд з простою допомогою літнім і підготовкою до старості формується нова освітня культура старіння і організуються відповідні види освітньої діяльності. Освіта літніх дорослих трактується дослідниками не в якості адаптаційного і компенсаційного, а як освітня культура суспільства, яка визнає якісний потенціал людей похилого віку [60].

Третій етап систематизації теоретичних знань про освіту літніх людей (1981-1990р.). Позначений входженням освіти літніх людей в систему наук. Освіта літніх людей оформляється як самостійна наукова дисципліна, яка володіє власною термінологічним апаратом, предметом і змістом. Даний період характеризується також організацією взаємозалежної системи установ додаткової освіти для людей похилого віку, в яких виявляються специфічні

особливості викладання для даної вікової групи. Опора на багатий життєвий і професійний досвід і зв'язок з життям розглядаються в якості основних принципів. З урахуванням наявних демографічних особливостей, змін в професійній сфері суспільства, появи нових технологій виробництва і засобів масової інформації відбуваються диференціація літніх людей і поділ третього віку на вікові фази: «молоді люди похилого», «літні у віці», «нові люди похилого віку», «літні в глибокій старості». Уточнюється значення терміна «університет третього віку», під яким розуміється додаткова освіта людей у віці 50-74 років.

Четвертий етап активного розвитку теоретичних основ додаткової освіти «сеньйорів» в Німеччині (1991-1999р.). Характеризується розробкою різних концепцій, пов'язаних з модернізацією освіти і суспільства. У зв'язку з активною участю в ініціативних групах, групах самопомоги, добровільних проектах, організованих установами додаткової освіти, продуктивність діяльності стає ще одним основоположним принципом роботи з літніми людьми в цей період. Активно розвивається концепція компетентності Е. Ольбріхт, С. Беккер, Дж. Равен, в якій компетентність розглядається як співвідношення ресурсів, накопичених протягом життя, з вимогами навколишньої дійсності. Формується концепція активної соціалізації літніх людей, що припускає їх участь у суспільному житті держави і забезпечує соціальну інтеграцію літніх людей в суспільне життя. У концепції «інституціоналізації автобіографії» М. Колі, літня людина виступає активним «будівельником» власної біографії, конструюють постпрофесійну фазу життя, досягаючи поставлених цілей і завдань. Спостерігається подальший розвиток освіти літніх людей і його поділ на напрямки: освіту, пов'язану з навколишнім світом С. Каде; освіту, спрямовану на практичні вміння А. Крузе; культурно-мистецьку освіту О.Ф. Больнов, Г. Форххаймер; технічна освіта, пов'язане з розвитком інформаційного суспільства Г. Домен, К. Штадельхофер; суспільне утворення, засноване на добровільній діяльності

літніх людей в самоорганізованих політичних і соціальних представництвах К. Зоммер, Г. Кюнемунд, М. Колі [3].

Головною характеристикою п'ятого, сучасного етапу (з 2000р. до нашого часу) є тенденція до розширення змісту, різноманітності форм і методів навчання літніх людей, що відображають зміни в суспільстві, розвиток нових комунікативних технологій, використання цифрової техніки. Розвиток ідеї підготовки літніх працівників до постпрофесійного періоду життя відбувається у двох аспектах: як продовження професійної діяльності після виходу на пенсію та як проект професійного залучення людей третього віку в суспільство. Розширюються можливості університетів з надання освітніх послуг, організуються різноманітні інтернет-проекти для роботи з людьми похилого віку. Підтримується автономність індивіда в прийнятті життєво важливих рішень. Продовження освіти літніми людьми усвідомлюється як життєва необхідність в силу стрімкого соціального і технічного розвитку [6].

В даний час університет «третього віку» продовжує успішно розвиватися і реалізовувати різноманітні функції, при цьому їхньою основною метою є адаптація людей похилого віку до тих явищ котрі відбувається в суспільстві, до соціальних і економічних змін і забезпечення високої якості їх життя.

Проблеми розвитку освіти для людей похилого віку є актуальним для України. В останні роки відкрилися десятки університетів третього віку: в Києві, Харкові, Львові, Тернополі, Дніпрі та інших містах. Університет «третього віку» в нашій країні є новою формою роботи з людьми похилого віку, спрямованої на зміну стереотипу їх життєвих установок, «формування нової моделі особистісної поведінки шляхом залучення літніх людей в освітній процес, розробку і здійснення суспільно значимих проектів, збільшення ступеня їх участі в суспільному житті».

Університет «третього віку» – популярна форма роботи з літніми людьми. В рамках цієї форми створюються освітні та навчальні курси, творчі

майстерні, різні спеціалізовані програми. Основна мета таких проєктів – створення умов для зміни поведінки людей похилого віку, щоб уникнути пасивного споживацького ставлення і сформувавши нову модель особистої поведінки шляхом залучення літніх людей в навчальний процес, розробку і реалізацію соціально-значущих проєктів, збільшити ступінь їх участі в суспільному житті. Навчання в університеті «третього віку» проводиться у формі лекцій, дискусій, семінарів, теоретичних і практичних занять, самостійної роботи. Різноманітність напрямків в навчанні забезпечується вибором літньої людини факультету, на якому є бажання навчатися. Заняття дозволяють з користю проводити свій вільний час, дають можливість спілкуватися, обмінюватися думками, обговорювати поточні питання, ділитися своїми знаннями, розширювати коло спілкування та інтересів людей «третього віку», а також допомогти зрозуміти те, що відбувається в нашому житті [24].

Однак, попри наявні наукові дослідження, практика сучасної додаткової освіти для людей похилого віку потребує розробки науково-теоретичних основ педагогічної підтримки людей даного віку. Успішне функціонування системи додаткової освіти для людей похилого віку в Німеччині показує важливість освоєння зарубіжного досвіду для розкриття, порівняння та впровадження в українську освіту найбільш успішних теоретичних підходів, технологій навчання, видів і форм освіти дорослих з урахуванням власного потенціалу і традицій [6].

Когорта зарубіжних науковців трактує поняття «університет третього віку» як освітній напрямок, що включає різноманітні освітні послуги котрі надаються особам у віці 50-74 років, послуги здійснюються в автономному освітньому закладі спільно з вузом або в спеціалізованому відділенні вузу, де розробляються і реалізуються спеціальні програми для літніх людей [26].

Виходячи з вищевикладеного, важливо звернути увагу до досвіду розвитку університету «третього віку» в Німеччині, оскільки в цій країні

створена успішно функціонуюча, підкріплена глибокими науковими розробками система навчання людей похилого віку, знайомство з якою перспективно для України щодо розвитку теорії та практики організації додаткової освіти для осіб похилого віку.

Сучасне покоління людей похилого віку в Німеччині досягає пенсійного віку, маючи кращий стан здоров'я, більш високу кваліфікацію і матеріальне становище, застраховану пенсію. У зв'язку зі швидким науково-технічним прогресом і глобальної комп'ютеризації суспільства виникає потреба в навчанні протягом усього життя, в тому числі людей передпенсійного віку, які мають величезний професійний досвід, який може і повинен бути реалізований.

Ухвалення концепції навчання протягом усього життя, економічні, соціальні та політичні зміни в німецькому суспільстві викликали інтенсивний розвиток ринку додаткових освітніх послуг для людей похилого віку з метою підтримки їх особистісного та професійного розвитку, збереження активної життєвої позиції [5].

Зарубіжні вчені виділяють сім пріоритетних концептуальних напрямів в основі навчання людей похилого віку в Німеччині, побудованих на прийнятій у всьому світі ідеї безперервної освіти протягом всього життя.

У компетентнісній концепції представниками якої є Д. Кнопф, Ю. Вінтер, Х. Рупрехт, В. Хайнекен освіту людей похилого віку розглядають як навчання новим компетенціям, освоєння нових кваліфікаційних навичок і громадських функцій, необхідних в постпрофесійний період життя, а також набуття вмінь їх застосування в нових умовах. До числа пріоритетних завдань освіти поставлено навчання вмінню управляти ініціативною групою літніх людей. Дана концепція застосовується головним чином в роботі університетів третього віку, академіях і автономних організаціях.

Концепція самоврядного навчання акцентує на важливості навчання за допомогою засобів масової інформації представники К. Штадельхофер, Г. Домен, Т. Еркерт. Технічний прогрес і розвиток сучасних інформаційних

технологій вимагають від людини навчання протягом всього життя. Найважливішим завданням є залучення інтересу людей третього віку до використання інформаційних технологій, для чого організуються проекти по розробці веб-сторінок, сайтів, інтернет-форумів та інше.

Концепція дослідницького навчання представники М. Бенш, К. Штадельхофер обґрунтовує активність і самостійність учня у виборі матеріалів, цілей і змісту дослідження, розвиваючи здатність приймати відповідальні рішення для досягнення поставленої мети. Дана концепція реалізується через індивідуальну роботу, діяльність у проектних групах і інші форми.

Концепція вікового навчання представниками якої є Б. Фюльграф, Б. Арнольд, У. Леєр, Л. Т. Бруннер, А. Крузе заснована на роботі в групах різного віку, які при обміні досвідом збагачують і навчають один одного, що сприяє налагодженню відносин між поколіннями літніх і молодих людей. Дана концепція навчання дозволяє вирішити проблему роз'єднаності поколінь, знижує соціальну ізоляцію літніх людей, мотивує їх до навчання і реалізує методологічну ідею безконфліктного співіснування в суспільстві різних поколінь.

Концепція біографічного навчання авторами якої Г. Бре-Лоєр, К. Хоф, С. Каде, Л. Розенмайєр має на меті розвиток освітньої активності людей похилого віку за допомогою застосування їх минулого біографічного досвіду в сучасній ситуації. У навчанні використовуються різні методи роботи з опорою на обмін досвідом учнів і реалізацію спілкування.

Концепція активної соціалізації літніх людей через навчання Х. Кюнемунд, С. Штадельхофер, Д. Кнопф. Висуває ідею соціальної інтеграції людей похилого віку через їх активну участь у громадському житті, добровільної діяльності в самоорганізованих політичних групах, представництвах і радах.

Концепція навчання дорослих через повсякденне життя С. Каде, М. Вагнер, Ф. Колланд, М. Коллі відображає сучасну ситуацію в суспільстві, що

розвивається, котра вимагає від дорослих людей безперервної освіти. Ця концепція використовується в будинках для людей похилого віку, спеціалізованих притулках, в суспільствах спільного проживання з обслуговуванням, де впершу чергу здійснюється профілактична та реабілітаційна допомога в формі різноманітних тренінгів та творчих робіт.

Основою всіх виділених підходів є актуалізація найважливішої проблеми німецького суспільства – соціалізації та адаптації людей похилого віку через освіту до стрімко мінливих умов. Університет «третього віку» як освітня культура суспільства, яка визнає якісний потенціал людей похилого віку. Всі освітні установи в Німеччині використовують в своїй роботі з людьми похилого віку, як правило, кілька концепцій, які взаємодоповнюють одна одну [7].

Отже, система університетів третього віку в Німеччині органічно вписана як в загальну систему освіти, будучи практичним втіленням ідеї освіти протягом всього життя людини, так і в соціально-виробничу структуру німецького суспільства.

Основою концептуальних підходів німецьких теоретиків до вирішення проблем навчання літніх людей є актуалізація найважливішої проблеми їх соціалізації та адаптації через освіту до стрімко мінливих умов соціуму. Освіта сприяє продуктивній діяльності літніх людей в постпрофесійний період життя, успішної інтеграції в соціум як добровільних організаторів і активних учасників виробничих і суспільно-політичних процесів.

Додаткова освіта літніх людей сприяє формуванню нової системи цінностей і культури старіння, які відповідають вимогам сучасного демократичного суспільства.

Отримана системна характеристика університету «третього віку» в Німеччині дозволяє глибше осмислити закономірності процесу вдосконалення додаткової освіти дорослих в Україні та за кордоном, поглибити теорію і практику.

1.3 Соціально-педагогічний потенціал партнерської взаємодії закладів вищої освіти з установами соціального обслуговування в соціальній адаптації людей «третього віку»

Проблема соціалізації людей похилого віку не тільки існує, а й більш вагомим для цього вікового періоду в порівнянні з попереднім. Успішна соціалізація громадян похилого віку – одна з основних умов підтримки високої якості їх життя. Останнім часом досить багато говориться про економічні та медичні проблеми, з якими стикаються люди похилого віку. Але рівень медичного обслуговування і матеріального забезпечення співвідноситься прямо з рівнем психологічного комфорту даної категорії громадян. Складність полягає в тому, що якщо економічні та медичні питання можуть вирішуватися централізовано і стандартно для всіх людей певної вікової групи, то психологічні проблеми повинні вирішуватися індивідуально, на основі особистісних якостей літньої людини та соціальної ситуації [2].

В процесі аналізу та узагальнення обговорюваної проблеми був залучений корпус вітчизняних і зарубіжних досліджень таких авторів, як Л. Анциферова, Н. Божко, В. Васильчиков, С. Вершловській, А. Даринский, С. Зміїв, Т. Кононигіна, Г. Ключарев, М. Окішева, Г. Сухобская, М. Топорков, R. Elmore, M. Formosa, G. Philipson, P. Vellas та ін...

Помітно перегукуються ідеї даного виду освіти, сформульовані вітчизняними та зарубіжними авторами.

Як вважав, наприклад, американський дослідник Р. Ельмор, підвищена чутливість людей похилого віку до соціальних змін вимагає супроводу їх адаптації до змін через доступ до ефективної освіти.

Подібним чином міркував і французький педагог, П. Велла бачив альтернативу в освіті людей похилого віку: «Неможливо залишати людей похилого віку в нестерпних умовах існування, в яких вони знаходяться, необхідно змінити ці умови, створити єдиний тимчасовий потік освіти,

роботи і виходу на пенсію, продовжити час формування людської особистості» [21].

Багато в чому збігаються намічені вітчизняними та зарубіжними вченими завдання і набір програм освітнього процесу. Наприклад, перший університет «третього віку», створений в 1973р. при університеті соціальних наук Тулузи, пропонував людям похилого віку програму навчально-оздоровчої діяльності, з тим щоб задовольнити їхні життєві потреби. Йшлося про організацію безперервної освіти шляхом участі людей похилого віку в культурних і навчальних заходах, які були спрямовані на стимулювання дружнього спілкування, забезпечення ефективної соціальної адаптації, рішення проблем, пов'язаних зі старінням.

Також чимало спільного можна виявити в структурах навчальних планів, перевагах у видах і способах освітньої діяльності, які обираються в перших університетах «третього віку». Так, в плани зарубіжних інституцій входили зазвичай мистецтво, література, історія, іноземні мови, музика, соціальні науки та філософія. Як педагогічних технологій використовувалися бесіди, дискусії, ігри. Організовувалися фітнес-заняття, прогулянки по сільській місцевості, відвідування театрів і концертів. Були клуби туризму, танців, театральні студії та ін..

Опитування, проведені вченими, показали, що серед найбільш важливих проблем, пов'язаних з підвищенням рівня власного життя, люди похилого віку відзначають самотність, стан здоров'я та економічні проблеми.

Таким чином, незважаючи на актуальність якості медичного обслуговування і доходів практично всіх літніх людей мучать психологічні проблеми: порушення звичного способу життя, відсутність уваги з боку суспільства і близьких, самотність.

Лише невелика кількість людей похилого віку мине негативну фазу кризи похилого віку. Більшості з них необхідна уважна і кваліфікована допомога фахівців, близьких людей і суспільства в цілому. У нашій країні використовувати громадську думку для організації допомоги людям

похилого віку легше. Це пояснюється тим, що в нашому суспільстві існують досить стійкі позитивні стереотипи літніх людей, в яких позитивно оцінюються їх досвід, знання і вміння вистояти в складних життєвих ситуаціях.

У зв'язку з цим існує кілька способів компенсації того емоційного напруження, в якому знаходяться громадяни похилого віку, підвищення рівня їх соціальної адаптації за допомоги функціонування університету «третього віку».

«Університет третього віку» в сучасному світі – це нова форма роботи з літніми людьми, що включає в себе організацію просвітницьких і навчальних курсів, творчих майстерень, курсове навчання за різними програмами. До «третього віку» зазвичай відносять жінок старше 55 років і чоловіків, які подолали рубіж 60 років. Станом на 01.04.2018 р. в Україні до даної категорії людей відносилось близько 11,5 млн осіб [31].

Основною метою проекту є створення умов для зміни стереотипу поведінки та життєвих установок людей похилого віку: відхід від пасивної, споживчої позиції та формування нової моделі особистісної поведінки шляхом залучення літніх людей в освітній процес, розробку і здійснення суспільно значимих проектів, збільшення ступеня їх участі в суспільному житті.

Робота цих установ представляє великий практичний досвід в навчанні літніх людей, який, вимагає ґрунтовного опрацювання з точки зору науково-теоретичних основ педагогічної підтримки людей «третього віку».

З'ясувалося, що в «третьому віці» неформальна освіта часто стає незамінною умовою відчуття соціальної значущості, збереження творчого потенціалу і активної життєвої позиції. Згідно з опитуваннями, навчання нерідко розуміється людьми похилого віку як ефективний шлях продовження життя, подолання стану маргіналізації, адаптації до мінливих обставин, діалогу з молодими поколіннями. Внаслідок такої освіти позитивні

характеристики індивіда можуть бути не тільки збережені, а й істотно покращені [14].

Якщо звернути увагу на зарубіжний досвід функціонування «університетів третього віку», а саме на приклад Німеччини, то йдеться про повністю сформовану та органічно вписану як в загальну систему освіти, будучи практичним втіленням ідеї освіти протягом всього життя людини, так і в соціально-виробничу структуру німецького суспільства. Щодо характеристики сучасної освітньої системи університетів «третього віку» в Німеччині, то в даний час система установ для людей «третього віку» має фінансову та організаційну підтримку з боку державних органів, приватного підприємницького сектора і вищих навчальних закладів. Розвиток нових комп'ютерних і телекомунікаційних технологій привело до створення нових типів організаційних структур, таких як: телеуніверситет, дистанційні університети, віртуальні класи та інше. В Німеччині створена система різноманітних за формами та змістом діяльності установ, дає можливість кожній людині похилого віку знайти послугу, котра відповідає професійному та особистісному розвитку. Виявлено три основні моделі: інтегровані організації для навчання людей похилого віку в вузах, що в Німеччині найбільш поширене; автономні установи додаткової освіти, які узгодять свої освітні пропозиції з вузами; академії літніх людей, які розробляють власні освітні пропозиції [10,41].

На ринку освітніх послуг для літніх людей в Німеччині поряд з державними установами функціонують також численні комерційні та релігійні організації: академії, церковні установи, спілки, об'єднання, поради літніх людей, самоврядні та міські групи, університети «третього віку», народні університети.

В вузах Німеччини для навчання дорослих пропонується багато можливостей, але особливістю організації програм є відсутність цільової аудиторії – люди похилого віку виступають у ролі учні, відвідують заняття

разом зі звичайними студентами. Вони самостійно вибирають зміст, час і навчальний захід з послуг вузу і складають для себе програми навчання.

Найбільшими установами є народні університети «Volkshochschulen», для яких характерні відповідності програм запитам людей похилого віку на основі вивчення їх актуальних потреб і індивідуальний підхід в роботі. Університети та вузи «Universitäten und Hochschulen» дають людям «третього віку» можливість проводити науково-дослідні роботи, проте їх навчання розглядається в даних установах як неосновне. Спеціалізовані інститути «Fachhochschulen» відрізняються розробкою проектів за специфічним направленням вишу і зв'язком наукової та практичної діяльності. Академії для літніх людей «Akademien» діють самостійно або у співпраці з вузом і дозволяють отримати закінчену академічну освіту або додаткове до навчання у вузі. Для академій характерно навчання літніх людей в окремих групах і залучення добровільних працівників з числа учнів. Освітні програми обов'язково включають проекти, спрямовані на соціалізацію учнів, залучення до громадської діяльності. Церкви «Kirchen» в роботі з людьми похилого віку мають духовну спрямованість, прагнучи пом'якшити перехід до постпрофесіонального періоду життя і адаптувати людини до навколишньої дійсності. Заходи проходять в громадах, об'єднаннях, «освітніх будинках», клубах та ін. Організації самопомоги «Selbsthilfeorganisationen» представлені групою або асоціацією, яка домагається громадського чи політичного визнання прав членів організації. Робота будується як самоврядний освітній проект і надає певні повноваження. Товариства «Genossenschaften» ведуть роботу в трьох напрямках: самопомога, громадська робота і громадянські ініціативи. Проекти часто мають політизований характер, дозволяючи учням отримати і реалізувати свій досвід в області політичної діяльності [32].

Щодо змісту, форм і методів навчання, котрі використовуються в освітній роботі з людьми похилого віку в Німеччині, то насамперед реалізуються вони в якості допомоги в формуванні адекватного уявлення про

старість як про час розкриття творчих здібностей; адаптації до нових соціальних ролей; створення умов для використання знань і досвіду людей похилого віку; особистісному розвитку протягом усього життя як самоврядної освітнього проекту. Виявлено такі основні інтереси людей похилого віку до предметних областях: 68% - здоров'я, медичні знання; 53% - правові знання; 38% - вивчення іноземних мов. У змісті освіти літніх людей в Німеччині виділені три основні області: професійна, спрямована на набуття професійних практичних умінь, особливо пов'язаних з розвитком інформаційних технологій; соціальна, пов'язана з навколишнім світом (суспільне утворення, засноване на добровільній діяльності літніх людей в самоорганізованих політичних та інших соціальних представництвах); культурно-творча.

Найбільш поширеними формами освітньої роботи з людьми «третього віку» є: добровільне громадянське залучення (бюро та асоціації сеньйорів, наставництво та опікунство в добровільних організаціях сектора послуг); тренінги та творчі проекти (будинки для людей похилого віку, спеціалізовані притулки, цільові багатоквартирні будинки для самотніх людей похилого віку з організованою інфраструктурою, призначені для надання профілактичної та реабілітаційної допомоги літнім людям; форми роботи з використанням інформаційних технологій. Перераховані форми не відносяться до одного типу організації, а можуть застосовуватися в різних установах додаткової освіти дорослих. В даний час освіту літніх людей трактується не як «освіта у вільний час», а як «освіта в формі вільного часу». Стираються межі між науковим і практично орієнтованим додатковою освітою для літніх людей, з'являється поняття багатофункціональної освітньої послуги [41].

Методи навчання цієї вікової групи відрізняються своєрідністю. Найбільш ефективними є групи методів біографічного, вікового і комунікативного навчання. У біографічному навчанні використовуються такі методи, як проблемне навчання, проектна робота, робота з автобіографією,

ситуативне навчання, робота з письмовими джерелами, аналіз карикатури або тексту, мозковий штурм, розповідь, діалог, гра, ведення щоденника. Вікове навчання реалізується через методи проблемного навчання з опорою на інформацію всесвітньої мережі Інтернет: інтернет-проекти, інтернет-презентації, в тому числі проектування в режимі онлайн-конференція, комп'ютерні майстерні і майстерні майбутнього, консультації, біржі праці, обмін інформацією в форумах і чатах, вікторини, сценарії та ін.. Для літніх людей інтернет-кафе в бюро для сеньйорів, зустрічі літніх є гарною можливістю поєднати переваги віртуальної та реальної комунікацій. До методів комунікативного навчання відносяться: семінар, «захист знань», майстерня, конференція, дискусія, доповідь, написання різного роду текстів, концерт, екскурсія, ярмарок, «вітальня», подорожі, інтерв'ю, прес-конференція, дидактичні, рольові і ділові ігри, змагання, аналіз тексту, створення власних текстів. Ефективним методом освоєння різних компетенцій є рольові ігри. Літня людина, оцінюючи свою діяльність в реальних обставинах, автономно формує необхідні або потенційні способи усунення проблем [33].

В ході дослідження різноманітних освітніх пропозицій для літніх дорослих були виділені класифікації С. Каде, Ю. Айерданц, Г. Шойбле як найбільш детально відображають цікавий для нас аспект, а саме зміст освітньої діяльності.

С. Каде виділяє навчальне поле біографії (робота з професійним і особистим досвідом), навчальне поле повсякденного життя (подолання проблем за допомогою активного способу життя), навчальне поле креативності або творчості (самовираження через творчість) і навчальне поле продуктивності (громадська та добровільна робота) [58].

Позитивна сторона цієї класифікації полягає в тому, що в ній простежується чіткий розподіл і поділ інтересів літніх людей. Однак ми вважаємо, що навчальне поле повсякденності і поле творчості доцільно об'єднати, оскільки змістовно вони обидва відображають потребу літньої

людини в активному і плідній проведенні свого вільного часу для поліпшення фізичного або психологічного здоров'я.

Більш детальну класифікацію освітніх програм «університету третього віку» пропонує Ю. Айерданц (1992). Він виділяє шість областей на основі тем, цікавих для літньої людини: освіту літніх як передача знань про старість і старіння, підготовка до старості; розмовні гуртки з комунікативним компонентом (наприклад, навчання іноземним мовам); навчальні пропозиції, що охоплюють теми, спеціально призначені для літніх (теми про громадянські права, здоров'я, краєзнавство та інші); загальноосвітня програма навчання; підготовка літніх до постпрофесійної діяльності;

У класифікації Ю. Айерданца присутньо багато змістовних областей, але не проглядається чітка підстава для поділу напрямків змісту: в класифікації є і види діяльності, і тематичні напрямки [57].

Г. Шойбле поділяє позауніверситетські освітні програми для пенсіонерів по їх тематичним принципом. Він виділяє: традиційну освіту для літніх людей на теми культури та творчості, теми здоров'я, правових знань, краєзнавства; пропозиції, які ставлять собі за мету повідомлення інформації або знань; пропонуються теми про громадянські права, здоров'я, історії, соціальних нововведень і політичні події; «практичний початок», якому відповідають пропозиції з навчання новим технологіям і поводження з новими приладами домашнього господарства, нової цифровою технікою, комп'ютером та Інтернетом; пропозиції, в основі яких лежить професійний і життєвий досвід, інтерпретована відповідно до нових умов; комп'ютерна грамотність, навчання на медсестер, нянечок, доглядальниць з метою подальшого влаштування на роботу [59].

Проаналізувавши даний матеріал, ми виділили три основні освітні області в змісті освітньої роботи для літніх людей в Німеччині: професійно-технічну (освіту, спрямовану на практичні вміння, продовження професійної діяльності); соціальну (освіта через повсякденне життя, суспільне утворення,

засноване на добровільній діяльності літніх людей); культурноутворюючу (особистісне утворення).

Такий розподіл змісту в освітніх установах не випадковий, оскільки вони відображають найбільш затребувані області інтересів літніх людей. Крім того, ці напрямки відображають тенденції розвитку сучасної освіти для людей похилого віку в Німеччині та в даний час є найбільш затребуваними областями в освітній роботі «університету третього віку», де інтенсивний розвиток знаходить професійно-змістовний напрямок, оскільки дає можливість використовувати багатий досвід літніх людей стосовно нової життєвої ситуації. Спостерігається також тенденція до розширення змістовних напрямків та поглибленню специфіки змістовних напрямків

Соціальна сторона освіти отримала розвиток в контексті соціальних змін в суспільстві і вимог, які суспільство висуває до людини. У Німеччині завдання включення літніх людей в життя суспільства багато в чому вирішує їх участь у волонтерській роботі.

Культурно-творчий напрямок пов'язано з творчим розвитком, що стимулює людей похилого віку до участі в освітніх проектах. На особливий вплив творчості на життя літніх людей вказували такі німецькі дослідники, як О.-Ф. Больнова, Г. Форххаймер і ін.. В цілому творча діяльність сприяє оздоровленню психіки, розвитку внутрішнього світу, розширенню особистих зв'язків для спілкування.

Отже, Університет «третього віку» в Німеччині характеризується глибоким науковним опрацюванням змісту програм навчання, різноманітністю навчальних закладів, форм, видів і методів навчання. Попри певну специфіку даного освітнього спрямування в Німеччині, яка визначається сукупністю соціальних, економічних, культурних та освітніх особливостей і традицій країни, є чимало цінних концептуальних і практичних ідей і підходів, які заслуговують на увагу вітчизняної наукової громадськості, а також практичних працівників, педагогів, консультантів, психологів і керівників, які працюють в даній сфері.

Переходячи до вітчизняного досвіду функціонування університету «третього віку», то слід звернути увагу на те, що методологічні основи освіти дорослих, яскраво виражені в працях О. П. Анісімовій, Е. А. Берецкой, Н. С. Глуханюк, І. Г. Зайнишева, В. Ф. Соколовій, окрім запропонованих форм та методів автори приділяють увагу особливостей учнів даної категорії. Навчання дорослих будувалося відповідно до такої науки як андрагогіка, в якій головними принципами вважаються: принцип використання результатів навчання щодо практичної діяльності того, хто навчається; використання наявного позитивного життєвого досвіду, практичних знань, умінь, навичок в якості бази навчання; принцип розвитку учня (створення умов до самонавчання, особистісної самореалізації, розуміння нового в процесі практичної діяльності).

В Україні така форма навчання з'явилася з кінця 2000-х років, і в даний час концепція університету «третього віку» реалізується в таких формах: при територіальних центрах соціального обслуговування, які функціонують з урахуванням методичних вказівок, розроблених Міністерством соціальної політики України і за сприяння ряду університетів, таких як НТУУ «Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського» та ін.; у вищих навчальних закладах державної та недержавної форм власності (наприклад, ЛНУ ім. Івана Франка, Львівський державний університет фізичної культури, Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля, Університет «КРОК» і ін.); при громадських організаціях та благодійних фондах, таких як «Кияни передусім!» (м.Київ), «Справа Кольпінга» (м.Львів, м.Стрий, м.Івано-Франківськ), «Турбота про літніх в Україні» (м.Харків).

За даними дослідження 2017 року яке відбулося в Дніпропетровському університеті ім. Альфреда Нобеля було встановлено, що за минулі п'ять років університет відвідали понад 2860 пенсіонерів. Переважна більшість учнів складають жінки, на частку яких припадає 91%. Середній вік слухачів - 66 років; самому «молодому» - 48 років, самому «зрілому» - 84 роки. Серед учнів переважають люди з вищою освітою - 62% і 38% - мають середню

спеціальну освіту. Відвідують заняття Університету перший рік складають 66%, другий рік - 26%, третій рік - 8% [35].

Зрозуміло, що освіта дорослих в пенсійному віці не має на меті отримання професії та подальше працевлаштування. Спілкування та отримання нових знань дозволяє людям похилого віку реалізовувати свої здібності, відчувати себе самодостатніми та готовими до громадської діяльності. Навчальні заклади, які організують таке навчання, також отримують певні переваги у вигляді підвищення іміджу, набуття статусу соціально відповідальної організації. Крім того, вони відкривають для себе нові перспективи роботи з формування контингенту студентів, оскільки позитивні враження пенсіонерів обговорюються в сімейному колі та можуть вплинути на рішення абітурієнта про вибір місця навчання.

Як правило, університети «третього віку» працюють на волонтерських засадах, до викладання залучаються професійні викладачі, студенти, магістранти та аспіранти – в рамках навчальної практики, фахівці-практики, представники державних і громадських організацій. Нерідкі випадки, коли частково така діяльність фінансується за рахунок спонсорських коштів, а для студентів навчання є безкоштовним.

А. В. Даринским, С. П. Змієвим і Г. Ключареввим були сформульовані основні соціальні, педагогічні та медико-психологічні завдання освіти в «третьому віці».

Перші включають подолання відмінностей в ціннісних установах між поколіннями, формування толерантного ставлення до життєвих явищ; адаптацію до ринкової економіки, а також нового способу життя, привчання себе до активного дозвілля і включення в суспільне життя. Решта завдання полягають в ініціації придбання нових знань, умінь і навичок заради подолання самотності, усвідомлення власних вікових особливостей, навчання тому, як піклуватися про своє здоров'я.

Виходячи з досвіду функціонування в Україні університетів «третього віку», можна визначити сфери знань, що користуються найбільшим

інтересом у слухачів. Це історія та історія світової культури, психологія, геронтологія, здоровий спосіб життя, сучасні інформаційні та комунікаційні технології, проблеми економічного розвитку України та світу, підвищення фінансової грамотності та навіть вивчення іноземних мов. Навчання відбувається без застосування формальної перевірки отриманих знань і умінь.

Формами навчання можуть бути інтерактивні лекції з подальшим обговоренням прослуханого матеріалу, практичні заняття, дискусії, рольові ігри, фізичні вправи. Зустрічі відбуваються, як правило, раз на тиждень з проведенням двох різноспрямованих занять. Значна увага приділяється і організації позанавчальних заходів – екскурсій, концертів, роботі гуртків за інтересами.

За результатами занять більшість учнів відзначають підвищення рівня самооцінки та емоційного тону, велику життєву впевненість в сучасному соціумі, особливо з точки зору отримання навичок роботи з комп'ютером і в інтернеті, розвиток здатності до більш продуктивної організації вільного часу

Таким чином, організація діяльності університетів «третього віку» є практичним втіленням концепції освіти впродовж усього життя, дозволяє поєднати соціальну підтримку людей похилого віку, підвищення рівня їх соціальної адаптації, реалізацію стратегії благополучного старіння, а також рішення таких задач вищих навчальних закладів, як моральне виховання студентської молоді.

Основною метою навчання для осіб «третього віку» є прагнення до створення відчуття гармонії. Розуміння цього освітніми організаціями дозволяє визначити спрямованість і зміст освітніх програм і вибрати відповідні методи навчання. Основними складовими життя літньої людини, що впливають на відчуття гармонії зі світом, є: матеріальні умови життя, затребуваність суспільством і сім'єю, духовний розвиток.

Важливою складовою процесу навчання в будь-якому віці є мотивація до навчання. Мотивація до навчання осіб «третього віку» досить висока.

Базова теорія мотивації, створена психологом А. Маслоу, виділяє п'ять основних видів мотивації (потреб), які впливають на людську поведінку. При цьому потреби більш низького рівня є пріоритетними, в порівнянні з потребами вищого рівня; без задоволення потреб низького рівня потреби верхнього рівня не стають актуальними для людини. Коли задовольняється одна потреба, то неминуче з'являються інші. Базовий (нижній) рівень – це потреби для виживання (потреби в їжі, воді, кисні, місці для проживання, потреби в продовженні роду). Наступний рівень – потреби в безпеці та свободі. Ще більш високий рівень – соціальні потреби, потреби в спілкуванні, людські контакти. Люди хочуть бути прийнятими в суспільстві. Наступний щабель – потреба в повазі і самоповазі, прагнення до самореалізації, коли є можливість виразити себе в різних видах діяльності, при цьому людина відчуває задоволення від отриманого результату. Навчання в третьому віці відноситься, безумовно, до цієї стадії потреб; на його мотивацію впливають відчуття внутрішнього комфорту, задоволеність процесом навчання, в якій учасник вніс значний вклад, задоволення від спілкування з людьми, усвідомлення власних досягнень.

Іншим фактором, що визначає мотивацію осіб «третього віку» – є співвідношення зовнішньої та внутрішньої мотивації. Зовнішня мотивація являє собою результат стимулювання якісно виконаної роботи. Внутрішня мотивація – самооцінка, двигун, що змушує людину робити значні зусилля для досягнення результату, своєрідне естетичне почуття, яке засноване на розумінні значимості досліджуваного.

В якості основних факторів, що впливають на мотивацію до навчання осіб «третього віку», багато дослідників виділяють: соціальні відносини: людина приходить на навчання, щоб познайомитися, зустріти нових друзів, об'єднатися з однодумцями. Зовнішні очікування: людина приходить повчитися; прагнення уникнути чого-небудь, наприклад, подолати нудьгу, зруйнувати рутину (домашню чи на роботі); навчання заради навчання, тому що сам процес розуміння нового приносить задоволення.

Залежно від того, які чинники впливають на мотивацію осіб «третього віку» до навчання, необхідно використовувати специфічні підходи до навчання осіб з певною мотивацією. Один зі способів посилити мотивацію літньої людини до навчання – посилити ті причини, які його привели до навчання, і по можливості знизити виникають бар'єри.

На основі досвіду навчання осіб «третього віку» можна зробити висновок, що для багатьох учнів «третього віку», навчальні центри та інші організації, які надають освітні послуги особам «третього віку», а також соціальні спільноти, і відчуття приналежності до них додатково підсилюють мотивацію до навчання.

При навчанні осіб «третього віку» необхідно враховувати можливі бар'єри, що виникають в процесі навчання. Можна виділити внутрішні бар'єри навчання людей похилого віку, що формують хибні установки та випробовуються труднощами в процесі навчання.

До внутрішніх бар'єрів в навчанні осіб «третього віку» можна віднести: страх щось зламати або зіпсувати, зробити помилку, боязнь взяти в руки новий інструмент; труднощі в оперуванні новими термінами.

Для подолання зазначених бар'єрів, що виникають при навчанні осіб «третього віку», необхідно надати їм можливість отримувати інформацію «порціями», розуміючи, де головне, де другорядне, і можливість практикуватися, відпрацьовуючи отримані навички на практиці.

Завдання навчання літніх людей не просто передавати їм знання, а підтримувати їх активність у процесі навчання. Найбільш ефективним для цього є використання такої освітньої технології, як активне навчання. Основою активних методів навчання літніх є групова робота. Група повинна включати від п'яти до дев'яти осіб. Пов'язано це з тим, що саме стільки одиниць інформації може утримувати у своїй увазі звичайна психічно нормальна людина. Навчання в малих групах дозволяє залучити до активної діяльності всіх її членів. Активні методи навчання активізують всі потенційні можливості учня, дозволяючи йому проявляти свою активність в освіті

До найбільш часто застосовуваних методів в технології активного навчання літніх людей, що включають педагогічне спілкування, відноситься дискусія. Вона може бути проведена повністю або використовуватися фрагментарно, що обумовлено конкретною освітньою ситуацією. Дискусія може виступати в якості ведучого або супутнього методу навчання, в залежності від теми заняття. Результатом спільної активності всіх суб'єктів є освітній простір – освітньо-особистісний онтогенез учнів літніх людей.

Таким чином, навчання осіб «третього віку» стає одним із засобів підтримки якості і тривалості життя людей в літньому віці. Даний вид соціального навчання відноситься до так званого неформальної освіти, що має на меті персонального розвитку, соціальної адаптації, збереженню активної позиції літніх людей. Спілкування і отримання нових знань дозволяє людям пенсійного віку реалізувати свій творчий хист, залишатимуться самостійними та бути менш схильними до стресових станів в кризовий період.

Сучасні педагогічні знання в даний час здатні не тільки активізувати процес співпраці між учнями та студентами, а й розвинути, і сформувані його нові грані за допомогою використання сучасних педагогічних технологій. Технології є такими інструментами, за допомогою яких навчальні можуть управляти процесом освіти і якісно навчати, так як вони базуються на передових досягненнях сучасного наукового знання і функціонують як система способів, принципів і регулятивів, застосовуваних у навчанні, а також в якості реального процесу навчання.

При технологічній побудові освітній процес щодо осіб «третього віку» повинен бути націлений на вдосконалення якості їх життя, внаслідок чого набуде проблемний, що розвиває і інтегрований характер. В результаті навчання стає диференційованим, а на певному етапі індивідуалізованим завдяки найважливіших складових: орієнтації на сферу інтересів, специфічну для даної вікової групи, індивідуальному темпу освоєння програми, дозованої допомоги з боку педагога, індивідуальному контролю.

Теоретичний аналіз існуючих систем навчання дозволив виділити технологію організаційно-педагогічного супроводу освіти людей «третього віку» як найбільш прийнятну. Детальне вивчення дослідниками Є.І. Казковий, Е.В. Яковлевим і Н.О. Яковлевої педагогічного компонента супроводу як керованого процесу дозволили їм включити до складу управлінських процедур як діагностичні, так і прогностичні методи. У представленому контексті можна говорити про те, що супровід знаходить не тільки педагогічне наповнення, а й організаційне, що дозволяє говорити про нього як про організаційно-педагогічний супровід.

Організаційний компонент супроводу стосується актуалізації можливостей цілеспрямованого управління даним процесом (з залученням повноцінного моніторингу та контролю), вибором адекватних форм, методів і засобів його реалізації.

Таким чином, створюючи систему організаційно-педагогічного супроводу щодо осіб «третього віку», необхідно враховувати існуючі теоретико-практичні вітчизняні та зарубіжні розробки. Це дозволить визначити педагогічні умови навчання осіб третього віку: добровільність і освітні пріоритети учнів. У зв'язку з цим також виникає ряд завдань, які має вирішити організаційно-педагогічний супровід: надання допомоги в адаптації до освітнього процесу і простору; розвиток умінь і навичок зони найближчого розвитку особистості літньої людини.

Окреслені умови і завдання організаційно-педагогічного супроводу осіб третього віку явно вказують на його системний характер. Розглянуті особливості навчання осіб «третього віку» повинні обов'язково враховуватися для організації процесу навчання. Застосування інтерактивних методів і відповідних принципів навчання дозволяють організувати його більш ефективно.

Таким чином, система додаткової освіти для літніх людей успішно функціонує в Німеччині, що обумовлено комплексним підходом, що враховує подібний досвід в США, Франції, Японії та інших країнах. У зв'язку

з цим ми бачимо важливість освоєння зарубіжного досвіду для розкриття, порівняння та впровадження в вітчизняну освіту найбільш успішних теоретичних підходів і технологій навчання з урахуванням змісту, видів і форм освіти дорослих при реалізації власного потенціалу і традицій. Педагогічний досвід роботи з людьми похилого віку в Німеччині становить інтерес, оскільки там даний напрямок в освіті отримало особливий розвиток в плані розробки теоретичних основ, різноманітності форм і змісту.

Висновок до першого розділу

Отже, на основі проведеного аналізу наукових джерел із даної проблеми, було визначено, що із точки зору філософської науки поняття «система» є внутрішньо організована сукупність взаємопов'язаних елементів, що утворюють єдине ціле й спільно діють для досягнення поставленої мети. Діяльність системи визначається як продукт взаємодії його частин.

У свою чергу соціальне обслуговування людей похилого віку – це комплекс заходів, що спрямований на надання індивідуальної допомоги літній людині, яка опинилась в скрутному життєвому становищі, через інформування, діагностику, консультування, пряму натуральну та фінансову допомогу. Базується на принципах: незалежності, участі, реалізації внутрішнього потенціалу, гідності.

Соціальне обслуговування, як різновид соціальної діяльності, здійснюється переважно через мережу соціальних інститутів, які взаємодіють між собою задля досягнення поставлених цілей.

Люди похилого віку як об'єкт соціальної роботи та соціального обслуговування – це об'єкт не тільки масовий, але і дуже складний. Чисельність літніх людей збільшується щороку, а якість життя знижується, і це далеко не тимчасове явище в сьогоденних умовах системної кризи соціального захисту людей похилого віку набуває пріоритетного значення. Створення системи соціальних послуг, що відповідає потребам населення – одна з найважливіших завдань держави. Так само відзначимо, що соціальні

працівники повинні вміти передбачати нові потреби тих, хто потребуватиме їхньої допомоги в мінливих соціально-економічних умовах, і зобов'язані виявляти гнучкість в пошуках шляхів оптимальної реалізації таких потреб.

Сутність партнерської взаємодії полягає у співпраці соціальних інститутів, що у свою чергу робить можливим задоволення більшості спільних потреб, інтересів, цінностей. У процесі взаємодії відбувається обмін інформацією, знаннями, досвідом, матеріальними та духовними цінностями. Важливою складовою партнерської взаємодії є створення умов спрямованих на успішну організацію, розвиток соціальних процесів.

Партнерство у цій взаємодії проявляється через встановлення зв'язків між вузами та різними інститутами суспільства в нашому випадку – це установи соціального обслуговування з надання соціальної підтримки людям похилого віку, і засноване на встановленні певного балансу інтересів сторін і інтеграції інтересів в єдине ціле. Результативність такої взаємодії залежить від чіткості визначення цілей, формулювання завдань, правильності розподілу ролей, обов'язків і відповідальності всіх сторін на основі взаємних інтересів.

В той же час, існування в Україні великої мережі різноманітних установ, організацій, служб, котрі спеціалізуються на наданні соціальних послуг людям похилого віку, соціальна робота з цією категорією населення потребує подальшого вдосконалення і врахування досвіду зарубіжних країн.

Аналіз історичного аспекту формування університетів «третього віку» в Європі на прикладі Німеччини та України дає підстави стверджувати, що додаткова освіта літніх людей сприяє формуванню нової системи цінностей і культури старіння, які відповідають вимогам сучасного демократичного суспільства.

Отримана системна характеристика університету «третього віку» в Німеччині дозволяє глибше осмислити закономірності процесу вдосконалення додаткової освіти дорослих в Україні та за кордоном, поглибити теорію і практику.

РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПАРТНЕРСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З УСТАНОВАМИ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ

2.1 Вітчизняний досвід партнерської взаємодії закладів вищої освіти та установ соціального обслуговування людей похилого віку

На сучасному етапі соціальне партнерство ЗВО з УСО з надання соціальної підтримки людям похилого віку стає все більш актуальним. Постійне зростання частки людей похилого віку – характерна ознака практично всіх розвинених країн. Україна в даному випадку не є винятком. Паралельно із загальним зниженням чисельності населення, частка людей похилого віку в демографічній структурі зростає. Так, в 1991 році вона становила 19% від загальної чисельності населення та має тенденцію на збільшення, у 2017 році досягла майже 24% від загальної чисельності населення. Слід зазначити, що відповіддю на збільшення частки людей похилого віку в Україні стало створення в дев'яності роки спеціалізованих соціальних сервісів для громадян похилого віку – комплексних центрів соціального обслуговування населення (КЦСОН або ЦСО). Спочатку КЦСОН надавали широкий спектр соціальних послуг усім категоріям населення (сім'ям з дітьми, інвалідам, громадянам похилого віку та іншим) [12,38].

Організація дозвілля для людей похилого віку в умовах Ніжинського територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку представлена університетом «третього віку», проект якого було представлено на Міжнародному круглому столі «Територія партнерства: університет третього віку в Україні та Польщі». Учасники зібрання серед яких були представники Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя, приймали активну участь в процесі обговорення. Конончук А.І., канд. пед. наук, доц. кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя разом із директором Територіального центру соціального обслуговування Шаповаловою І. М. поділилися досвідом розвитку та становлення університетів «третього віку» у Польщі та в містах України, обговорили соціально-педагогічну підтримку осіб похилого віку в умовах Територіального центру.

Організація дозвілля для людей похилого віку в умовах Ніжинського територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку представлена університетом «третього віку» де свою діяльність здійснюють факультети: факультет декоративно-прикладного мистецтва. На даному факультеті навчають вмінню працювати у класичних формах декоративно-прикладного мистецтва у їх сучасній інтерпретації, реалізовувати авторські художні пропозиції, застосовувати методи концептуального мистецтва, створення об'єкту, інсталяції тощо; факультет основ медицини, здорового способу життя. Спрямований на зміцнення здоров'я і продовження активного довголіття людей похилого віку з використанням методу фізіотерапії. Курс лекцій підбирається на основі консультацій з лікарями (терапевтами та невропатологами) з метою врахування вікових змін. Регулярне висвітлення питань охорони здоров'я дозволяє учасникам краще контролювати свій стан здоров'я і вживати своєчасних заходів; факультет літературно-мистецький. Заняття зазвичай проводять бібліотекарі та працівники культури, де організуються творчі зустрічі. Особи похилого віку мають змогу виступити з власним творчим доробком та комфортно провести час в колі творчих людей; факультет православний. Передбачає знайомство пенсіонерів з релігійною спадщиною, сприяє пробудженню національної самосвідомості і розвитку особистості. Організована в якості навчально-пізнавальної технології програма призначена для розвитку свідомості, поглиблення духовного знання і спілкування людей похилого віку. Освіта дозволяє пенсіонерам повірити в їхні духовні сили, подолати труднощі, отримати необхідні знання про

православну віру; факультет краєзнавчий. Мета даного факультету є унікальним засобом реабілітації, сприяє розвитку комунікації та інтеграції літніх людей в суспільство, здійснюється активізація людини в таких областях, як пізнавальні процеси, рухова активність, самоствердження – все це надає позитивний вплив на здоров'я учасників. Подорожі, екскурсії, зустрічі з новими друзями, яскраві незабутні враження – все, що піднімає настрій і тонус людини, дозволяє йому відчувати повноту життя, дає позитивний досвід і силу в боротьбі проти хвороби, сприяє довголіттю. Організація даного факультету дозволяє людям похилого віку подолати соціальну ізоляцію, встановити нові соціальні зв'язки, жити активним і повноцінним життям. Учасники факультету отримують потужний і позитивний заряд бадьорості, адже серед пенсіонерів є багато людей, енергійних і допитливих, спраглих яскравих вражень і нових відкриттів, і туризм для них – один з кращих способів продовжити активне довголіття; факультет соціально-психологічний. З роками у людей знижується самооцінка, втрачається сенс життя, зв'язки з родичами і близькими слабшають, За допомогою впровадження даного факультету та психологу котрий займається з ними люди похилого віку переконуються у власній значущості, отримують заряд мотивації; факультет іноземних мов. На даному факультеті люди поважного віку мають змогу вивчати в різних формах англійську мову; факультет комунікаційних та інформаційних технологій. Даний факультет створений для задоволення потреб зацікавлених осіб похилого віку до основ комп'ютерної грамотності та розвитку нових методів комунікації. Навчання в комп'ютерному класі дозволяє з користю провести вільний час, сприяє більш швидкій адаптації до сучасних умов життя, набуття впевненості у своїх силах і реалізації свого потенціалу. Навчання проходить в групах по 3-2 чоловік. Тривалість курсу зазвичай становить 3 міс. Протягом цього періоду громадяни навчаються ввести та редагувати текст, друкувати, створювати вітальні листівки, малювати, використовуючи Інтернет, відправляти електронну пошту, використовуватися пошуковими

системами, чат програмами та ін.; факультет соціально-правовий. Мета цього факультету полягає в підвищенні правової грамотності та роз'ясненні цивільних прав та обов'язків літнім слухачам в доступній і цікавій формі. Популярність правознавчих програм пов'язана з істотними і постійними змінами чинного законодавства. Навчання дозволяє особам похилого віку бути завжди в курсі різних галузей сучасного законодавства в сферах житла, сім'ї, цивільних прав та ін. (див. Додаток Д).

Для успішного розвитку теорії та практики освіти людей похилого віку в Україні необхідно брати до уваги як вітчизняні традиції, так і кращий зарубіжний досвід. Однак існуючі установи діють поки розрізнено, не маючи єдиної концепції та достатньої кількості підготовлених кадрів.

Вивчення науково-педагогічної літератури показує, що у вітчизняній науці накопичений великий дослідницький потенціал з проблеми навчання людей похилого віку: А. А. Вербицький, Г.Л. Ільїн, А. М. Митина, Т.Ю. Ломакіна, Л.А. Даринский та інші. Формулюють принципи побудови системи додаткової освіти дорослих: Н.І. Булаєв, С.Г. Вершловській, А.Е. Марон, А. М. Митина, Н. А. Морозова, Н.Ш. Валєєва та інші. Розглядають історичні моделі додаткової освіти дорослих та виявляють тенденції його розвитку: Б.С. Гершунский, В.В. Горшкова, Г.Л. Ільїн, В.М. Розін та інші. Вивчають питання філософії освіти: Н.В. Андрєєв, А. А. Бодалєв, Ю.Н. Кулюткин, С.Г. Сухобская та інші. Досліджують проблеми психології освіти: А. Гавриков, Н.Ф. Григор'єв, Н.П. Литвинова, Н.К. Сергєєв, Е.В. Піскунов, М.Г. Єрмолаєва та інші. Детермінують частку участі вищої школи в удосконаленні безперервного і додаткової освіти: С.І. Зміїв, М.В. Кларін, А. М. Митина, Г.Д. Сорокоумова, О.Д. Федотова, А.Н. Шевельов. Розглядають розвиток теорії навчання дорослих за кордоном: С.Г. Вершловській, С.І. Зміїв, М.Т. Громкова, В.В. Горшкова, І.А. Ільїн, А. А. Вербицький, І.А. Колесникова, А. М. Митина, А.Е. Марон. Розкривають особливості андрагогіки як науки і

формулюють основні принципи навчання дорослих: в роботах В.Г. Доброхлеб, М.Е. Елютін, Е.Е. Чеканової.

Вітчизняний досвід показує, що партнерська взаємодія між ЗВО та УСО все більш стає актуальною.

Важливою умовою ефективності партнерської взаємодії є раціональне поєднання принципів, як гуманізації, кооперації, демократизації, доповнюваності, інтеграції, гнучкості та відкритості.

Саме партнерська взаємодія ЗВО з УСО з надання соціальної підтримки людям похилого віку повинна реалізовуватися на діалозі даних суб'єктів та враховувати інтереси кожної із сторін, головним з яких буде врахування соціальних проблем та потреб даної категорії клієнтів.

В той же час, існування в Україні великої мережі різноманітних установ, організацій, служб, котрі спеціалізуються на наданні соціальних послуг людям похилого віку, інноваційних форм співпраці, соціальна робота з цією категорією населення потребує подальшого вдосконалення і врахування досвіду зарубіжних країн [22].

Слід зазначити, що у розвитку регіональних систем помітно посилюється роль вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ), які розглядаються і виступають в якості потенційних платформ інституційних перетворень для створення і поширення інновацій в різних сферах. Сьогодні в Україні вища освіта в її нерозривному зв'язку з наукою стає все більш потужною рушійною силою економічного зростання, служить для підвищення ефективності задоволення людських потреб і добробуту країни, благополуччя кожного громадянина.

Для реального використання інтелектуального потенціалу ВНЗ, включаючи викладачів, наукових працівників, студентів, надані широкі можливості участі в науково-дослідній діяльності та вирішенні актуальних регіональних проблем. Зокрема, у Львові одним із пріоритетних напрямків розвитку міста стає створення мережі ефективних організацій соціального обслуговування населення, оскільки більше 20% жителів міста відносяться

до людей похилого віку. У зв'язку з цим нагальною потребою перед університетами постає задача підготовки сучасних фахівців соціального профілю, орієнтованих на вдосконалення системи соціального захисту населення, з урахуванням міжнародних стандартів якості життя, на основі впровадження інноваційних форм соціальної діяльності

На думку керівників соціальних установ, освітні організації, в тому числі ВНЗ, повинні виступати як стійка мережа партнерів, орієнтованих на спільну діяльність. Напрямки співпраці включають різні області спеціалізованої підготовки кадрових ресурсів для соціальної сфери; вдосконалення методичного забезпечення процесу надання соціальних послуг громадянам; проведення спільних науково-дослідних робіт. Необхідність даної взаємодії обумовлена наступними факторами: зростаючими потребами організацій соціального обслуговування в цільову підготовку і підвищенні кваліфікації фахівців з урахуванням перспектив розвитку соціальної сфери; потребами ВНЗ в підвищенні конкурентоспроможності та якості освітніх послуг; потребами організацій соціального обслуговування в проведенні науково-дослідних робіт, спрямованих на вдосконалення і впровадження нових технологій соціального обслуговування населення та ін..

Ефективна співпраця освітніх установ і організацій соціального обслуговування можна реалізувати через систему традиційних та інноваційних форм: цільова підготовка за заявками організацій соціального обслуговування; включення фахівців організацій соціального обслуговування до складу державних екзаменаційних і експертних комісій освітніх установ; практика студентів в організаціях соціального обслуговування з метою прискорення процесу адаптації до професії, а також стажування викладачів з метою включення їх в діяльність організації; підготовка випускних кваліфікаційних робіт з актуальних тем, узгодженим з організаціями соціального обслуговування; залучення досвідчених і висококваліфікованих фахівців організацій до викладацької діяльності; проведення лекцій,

практичних занять в організації соціального обслуговування із залученням провідних фахівців органів виконавчої влади; реалізація спільних заходів добровольчої діяльності; створення інноваційних центрів, базових кафедр, професійних порад та інших структурних підрозділів для якісної підготовки студентів, підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців організацій соціального обслуговування.

У ряді ВНЗ для вирішення цих завдань створюються так звані базові кафедри, які забезпечують: проведення практики, практичних занять, семінарів та інших видів навчальної діяльності, передбачених навчальним планом на базовій кафедрі; створення умов для підготовки випускних кваліфікаційних робіт та інших видів робіт, передбачених відповідною освітньою програмою, базовим партнером; дотримання безпечних умов навчання і спеціальних умов для отримання освіти студентів з обмеженими можливостями здоров'я.

Базова кафедра зазвичай розташовується на території базового партнера. Напрямки роботи, структура і перелік необхідних посад базової кафедри узгоджуються з базовим партнером і можуть фіксуватися в договорі про створення базової кафедри. Структуру базової кафедри стверджує керівник освітньої організації за погодженням з керівником базового партнера. Діяльність професорсько-викладацького складу базової кафедри визначають трудові договори, посадові інструкції, індивідуальні плани, графіки роботи, затверджені розкладу навчальних занять та іспитів, графіки навчального процесу. Базову кафедру очолює завідувач, який обирається відповідно до чинного в освітній організації порядку.

Для забезпечення науково-дослідних робіт можуть створюватися структурні підрозділи (відділи, лабораторії), організаційно знаходяться в складі базової кафедри. Студенти і аспіранти, які навчаються на базовій кафедрі, можуть здійснювати трудову діяльність в структурах базового партнера на підставі укладеного трудового договору. ВНЗ, тісно співпрацюючи з організаціями соціального обслуговування, в даному

форматі покращують свій імідж на ринку освітніх послуг і підвищують якість підготовки фахівців.

Соціальна робота як багатопланова професійна діяльність вимагає не тільки умінь компетентно вирішувати соціальні проблеми одержувачів соціальних послуг, а й високого рівня психологічної та комунікативної компетентності. У фахівця даної професії це цілий комплекс специфічних умінь (емпатичних, узагальнюючих умінь, які базуються на комунікативних, особистісних можливостях), якими можна оволодіти лише в процесі індивідуального професійного розвитку.

Інноваційні функції фахівця соціального профілю припускають творчий підхід до соціальної діяльності, постійний особистісний та професійний ріст, що забезпечує її ефективність. Соціальним працівникам доводиться стикатися не тільки з повсякденними невідкладними проблемами клієнтів, але і з ризиком виникнення різних соціальних і поведінкових відхилень в осіб в умовах важкої життєвої ситуації

Креативна компетентність в даному випадку має на увазі вміння творчо підходити до професійних завдань, при зіткненні з ситуаціями, які вирішуються не логічним шляхом, а шляхом узагальнення і конкретизації проблеми.

Іншим вектором взаємодії з організаціями соціальної сфери може бути спільна діяльність з ініціювання інноваційних процесів у створенні інноваційних майданчиків на базі державних установ соціального обслуговування населення. Дана програма повинна стати стимулюючим механізмом розвитку інноваційної соціальної діяльності в даних установах, яка включає в себе розробку, апробацію різних проектів, вдосконалення науково-методичного, організаційного, правового, кадрового забезпечення діяльності установ соціальної сфери.

Важливим механізмом впровадження інноваційних процесів в соціальних організаціях є включення в підготовку майбутніх фахівців соціального профілю навчальних програм і курсів, націлених на розвиток

творчої продуктивності учнів які ґрунтуються на застосуванні інноваційних освітніх технологій. До даного типу технологій відносять: реалізацію навчання, орієнтованого на студента; реалізацію проблемно-орієнтованого навчання; демократизацію освітнього процесу; застосування інформаційно-комунікативних технологій в освітньому процесі; реалізацію так званого віртуального навчання з широким використанням інформаційно-комунікативних технологій.

Значною мірою інноваційні освітні технології є ефективними (оскільки велика увага приділяється взаємодії студента з викладачем, в тому числі в індивідуальному порядку) для вирішення науково-дослідних завдань при курсовому і дипломному проектуванні.

В умовах реалізації партнерської взаємодії особливого значення набуває інноваційна спрямованість діяльності персоналу соціальних і освітніх установ.

Одним зі значущих чинників, що впливають на інноваційну діяльність, є включення в неї всього колективу. Готовність до неї визначається орієнтованістю співробітників на зміни, прийняттям нововведень ззовні, позитивністю сприйняття умов інноваційної діяльності, наявністю організаційних і технологічних можливостей для вирішення стратегічних завдань розвитку організації.

Для реалізації творчих зусиль персоналу необхідно створення цільових зон інновацій, які допомагають здійсненню інноваційних процесів. Професійна креативність полягає в умінні бачити, ставити і творчо вирішувати професійні завдання, прогнозувати розвиток тих чи інших ситуацій, пов'язаних з виконуваною роботою. Ефективність інноваційного підходу буде визначатися кількістю проблем, вирішених новим способом.

Починаючи з середини 2000-х років комплексні центри соціального обслуговування населення почали поступово переходити на обслуговування переважно громадян похилого віку як окремої цільової групи. Клієнти ЦСО – люди похилого віку – котрі розглядаються як ті, що знаходяться в ситуації

соціального виключення, котре пов'язане з утратою професійних і родинних зав'язків, погіршеним матеріальним становищем та послабленим фізичним здоров'ям. Таким чином, у даного типу установ накопичився значний досвід роботи з людьми похилого віку, який є однією з форм реалізації державної соціальної політики.

Задоволення потреб людей похилого віку, забезпечення їм високої якості життя є складовою частиною державної соціальної політики. У зв'язку з цим зростає необхідність вивчати нові форми та методи роботи, вітчизняний і зарубіжний досвід, опановувати інноваційними технологіями соціального обслуговування. Особливого значення набуває пошук шляхів результативного використання науково-практичного потенціалу закладів вищої освіти на засадах взаємовигідного співробітництва з УСО людей похилого віку, що і обумовило тему дослідження.

Статистичні показники які підтверджують, що чисельність людей похилого віку з кожним роком зростає, свідчить про необхідність посилення роботи з цією категорією клієнтів не тільки закладів соціального обслуговування, але й долучати сюди ЗВО. Загалом розвиток державної соціальної політики в умовах сьогодення потребує нових форм, методів, механізмів, котрі б слугували для більш ефективного надання комплексу послуг людям похилого віку. Погоджуючись з думкою науковців, ми вважаємо, що однією з найважливіших ланок щодо ефективного надання комплексу послуг людям похилого віку є партнерська взаємодія різних структурних елементів громади в межах соціального партнерства, що забезпечує ефективні форми співпраці, соціальне замовлення, комплекс конкретних завдань спрямованих на реалізацію різноманітних соціально значущих програм, проектів та підготовку високо кваліфікованих професіоналів із творчим підходом до роботи, інноваційним мисленням, необхідним багажем відповідних знань та умінь [29].

2.2 Хід і результати емпіричного дослідження стану та можливостей розвитку партнерської взаємодії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області

Для дослідження стану та можливостей розвитку партнерської взаємодії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області було проведено анкетування серед надавачів соціальних послуг та їх клієнтів.

Емпіричне дослідження здійснювалося в декілька етапів:

1. Розробка діагностичного інструментарію вибір зони опитування і вивчення досвіду партнерської взаємодії.
2. Обробка результатів і обґрунтування моделі партнерської взаємодії

Дослідження проводилось на базі Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області та Ріпкинського районного Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг). У дослідженні брали участь 48 осіб.

З метою вивчення стану та можливостей розвитку партнерської взаємодії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області нами були розроблені анкети.

Вибірка: вибірку складають 15 працівників Ніжинського закладу територіального обслуговування та 5 працівника Ріпкинського закладу територіального обслуговування, а також 25 осіб котрі отримують соціальні послуги в м. Ніжині, та 3 особи котрі отримують соціальні послуги в смт. Ріпки.

Методами дослідження: анкетування, бесіда, порівняльний аналіз отриманих даних, вивчення документів.

Мета: дослідити стан і можливості розвитку партнерської взаємодії Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області на прикладі Ніжинської та Ріпкинської територіальної громади.

Метою анкетування було збір інформації про стан та можливості розвитку взаємодії НДУ ім. Миколи Гоголя з установами соціального обслуговування для людей похилого віку м. Ніжина та смт. Ріпки. Для цього було розроблено серію питань, які об'єднувалися в інформативні блоки і відповідали меті та завданням дослідження. Метод анкетування застосовувався для дослідження процесів мало доступних при безпосередньому спостереженні і за умови, що досліджувана сфера (особливо в умовах роботи смт. Ріпки) мало забезпечена відповідною інформацією. Питання були відкритими (думка виражається у вільній формі) і закритими (вибирається один з варіантів відповіді). Опитування було суцільними. Комунікація між дослідником і респондентами відбувалася завдяки тексту анкети. Сукупність відповідей давала характеристику досліджуваної проблеми.

Метод анкетування надав можливість вивчити точку зору працівників соціальних закладів щодо бачення шляхів розвитку партнерської взаємодії з ЗВО.

При проведенні анкетування ми дотримувалися таких вимог: запитання повинні бути якомога диференційовані щоб відповіді на них найточніше характеризували досліджене явище з різних сторін; використовувати прямі й непрямі запитання з метою конкретизації відповіді респондента і неможливості подвійного трактування її змісту; використовувати відкриті й закриті запитання.

Дотримання даних вимог та проведення додаткових уточнюючих бесід дозволило респондентам не тільки вибрати відповіді із запропонованих варіантів, але й зафіксувати власну думку у вільній формі, а також сконцентруватися на персональних відповідях.

В дослідженні ми використали наступні опитувальники:

1. Опитувальник «Вплив партнерської взаємодії закладів вищої освіти та закладів соціального обслуговування для людей похилого віку»

Мета: дослідити стан і перспективи розвитку партнерської взаємодії ЗВО та УСО на рівні міста та селища.

2. Опитувальник «Рівень задоволення якістю отриманих соціальних послуг в умовах Територіального центру соціального обслуговування на міському та рівні селища»

Мета: виявити соціально-особистісні очікування і бажання, задоволеність потреб, рівень соціального обслуговування людей похилого віку в умовах УСО.

В результаті дослідження за опитувальником «Вплив партнерської взаємодії закладів вищої освіти та закладів соціального обслуговування для людей похилого віку» було зроблено наступні висновки.

Перший блок опитувальника «Вплив партнерської взаємодії закладів вищої освіти та закладів соціального обслуговування для людей похилого віку»направлений на вивчення партнерської взаємодії, а саме допомоги закладам вищої освіти від закладів соціального обслуговування, ми запропонували працівникам Ніжинського та Ріпкинського Територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку зазначити відповідь на питання: «Чи сприятиме ефективній співпраці ЗВО та УСО залучення досвідчених і висококваліфікованих фахівців організацій до викладацької діяльності?» І отримали наступні відповіді: 60% - «постійно», 40% - «іноді» такі відповіді надали представники Ніжинського територіального центру соціального обслуговування. Працівники

Ріпкинського територіального центру соціального обслуговування надали такі відповіді: 50% відповіли - «іноді», 25% - «рідко», 25% - «постійно».

Заслуговують на увагу відповіді на поставлене запитання: «Чи сприятиме ефективній співпраці ЗВО та УСО залучення досвідчених і висококваліфікованих фахівців організацій до викладацької діяльності?» 60% - «постійно», 40% - «іноді» такі відповіді надали представники Ніжинського територіального центру соціального обслуговування. Працівники Ріпкинського територіального центру соціального обслуговування надали такі відповіді: 50% відповіли - «іноді», 25% - «рідко», 25% - «постійно».

Отже, Ми з'ясували, що більшість респондентів Ніжинського територіального центру соціального обслуговування відповіли, що заклади УСО повинні постійно співпрацювати з ЗВО щодо надання послуг клієнтам. Як ми бачимо, більшість працівників даної установи вважають, що постійна, ефективна співпраця ЗВО з УСО та залучення досвідчених і висококваліфікованих фахівців до викладацької діяльності сприятиме ефективній співпраці УСО із ЗВО.

Де що іншої думки представники Ріпкинського територіального центру соціального обслуговування котрі стверджують, що заклади УСО повинні інколи співпрацювати із ЗВО щодо надання послуг клієнтам. Також більшість респондентів даного закладу сумніваються, що для ефективної співпраці ЗВО з УСО буде доречним залучення досвідчених і висококваліфікованих фахівців до викладацької діяльності.

Другий блок опитувальника «Вплив партнерської взаємодії закладів вищої освіти та закладів соціального обслуговування для людей похилого віку» направлений на вивчення партнерської взаємодії, а саме допомога закладам соціального обслуговування від закладів вищої освіти нами було поставлено ряд запитань наприклад: «Чи піде на користь УСО підвищення кваліфікації спеціалістів на базі ЗВО ?» на яке отримали відповідь: респонденти Ніжинського територіального центру для людей похилого віку в більшості називають такі варіанти відповідей: «постійно» - 80%. У той же час

20% відповідають на питання - «іноді». Щодо Ріпкинського територіального центру соціального обслуговування, то 75% відповіли - «іноді», 25% - «рідко».

На запитання «Чи піде на користь співпраці ЗВО з УСО наданням ЗВО ресурсів (людських технічних, інформаційних)?», ми отримали від респондентів наступні показники: Респонденти Ніжинського територіального центру соціального обслуговування відповіли: 60% - «постійно», 40% - «іноді». Працівники Ріпкинського територіального центру соціального обслуговування одноголосно відповіли: 100% - «рідко».

«Чи потрібна методична допомога УСО від ЗВО ? » 60% респондентів Ніжинського територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку відповіли - «постійно», 40% - «іноді». А ось від представників Ріпкинського територіального центру соціального обслуговування ми отримали такі результати: 50% відповіли - «іноді», 25% - «рідко», 25% - «постійно».

Отже, проаналізувавши відповіді на запитання бачимо, що позиція Ніжинського територіального центру соціального обслуговування відкрита до партнерської взаємодії, оскільки вагомою є методична допомога УСО від ЗВО. Досить великий сенс вбачають УСО в підвищенні кваліфікації спеціалістів на базі ЗВО. Також достатнім є рівень організації практики студентів на базі УСО.

Перш ніж переходити до Ріпкинського територіального центру соціального обслуговування, потрібно зазначити, що даний заклад розташований в смт. Ріпки, що вже в порівнянні з м. Ніжин буде відрізнятись в інфраструктурі та й чисельністю ЗВО. Але попри все, не можна стверджувати, що партнерська взаємодія УСО із ЗВО неможлива, оскільки існує можливість відкриття філії тобто відокремленого підрозділу юридичної особи, що знаходиться поза її місце знаходженням та може здійснювати всі або тільки частину функцій цієї юрособи.

Третій блок опитувальника «Вплив партнерської взаємодії закладів вищої освіти та закладів соціального обслуговування для людей похилого віку на якість отримуваних послуг» направлений на вивчення сфер взаємодії закладів соціального обслуговування та закладів вищої освіти. Респондентам були поставлені запитання, наприклад: «Чи піде на користь УСО проведення спільних науково-дослідних робіт з ЗВО?» 60% респондентів Ніжинського територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку відповіли - «постійно», 40% - «іноді». Представники Ріпкинського територіального центру соціального обслуговування ми отримали такі результати: 50% відповіли - «іноді», 25% - «рідко», 25% - «постійно».

Для побудови якісної партнерської взаємодії УСО із ЗВО нами до респондентів було поставлене питання : «Чи піде на користь співпраці ЗВО з УСО підготовка студентських випускних кваліфікаційних робіт з актуальних тем ? », на яке респонденти Ніжинського територіального центру соціального обслуговування дали таку відповідь: 60% - «постійно», 40% - «іноді». Працівники Ріпкинського територіального центру соціального обслуговування надали такі відповіді: 75% відповіли - «іноді», 25% - «рідко».

Отже, аналіз результатів вивчення сфер взаємодії закладів соціального обслуговування та закладів вищої освіти дав змогу стверджувати, що представники Ніжинського територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку вбачають сенс в проведенні спільних дій із ЗВО, аніж заклад Ріпкинського територіального центру соціального обслуговування, а саме проведення спільних науково-дослідних робіт, реалізація заходів добровільної діяльності, спільна діяльність у створенні інноваційних майданчиків.

В результаті дослідження за опитувальником «Рівень задоволення якістю отриманих соціальних послуг в умовах Територіального центру соціального обслуговування на міському та рівні селища» було зроблено наступні висновки.

Для достовірної оцінки якості партнерської взаємодії, а саме надання соціальних послуг клієнтам Ніжинського та Ріпкинського Територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку нами було поставлено запитання, наприклад: «Чи знаєте Ви про діяльність Університету третього віку?»

Відповіді на дане питання 100% клієнтів Ніжинського Територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку відповідають «так», проте 100% респондентів Ріпкинського Територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку відповідають «ні».

«Чи здійснює свою діяльність Університету Третього Віку на базі Ніжинського/Ріпкинського Територіального центру соціального обслуговування?»

Відповіді на дане питання були практично однаковими 100% клієнтів Ніжинського Територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку відповідають «так», проте 100% респондентів Ріпкинського Територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку відповідають «ні».

Заслужують на увагу відповіді на питання: «Які теми на заняттях, виявились для Вас найбільш корисними?» респонденти Ніжинського Територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку відповіли: 30 % - «духовні теми», 25% - «психологічні теми», 40% - «здоровий спосіб життя», 5% - «ніякі». В Ріпкинському Територіальному центрі Університет третього віку свою діяльність не здійснює.

Отже, аналіз результатів «Рівень задоволення якістю отриманих соціальних послуг в умовах Територіального центру соціального обслуговування на міському та рівні селища» дав змогу виявити, що отримувачі послуг Ніжинського територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку вбачають сенс в діяльності Університету третього віку, клієнтів задовольняє діяльність спеціалістів з інших установ і закладів громади в умовах Територіального центру,

задовольняє рівень соціального обслуговування в умовах даного закладу. Але при відповіді на питання «Чи проводяться заняття на базі вищого навчального закладу міста Ніжина»? респонденти відповідали «ні» та «ні, але хотілося б», що у свою чергу слугує фундаментом для розвитку партнерської взаємодії ЗВО та УСО, оскільки йдеться про потребу партнерських сторін до взаємодії.

Таким чином на основі нашого дослідження можна зробити такі висновки: рівень позитивної оцінки діяльності Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області для людей похилого віку в м. Ніжині на високому рівні та розбіжності між думкою клієнтів та працівників є не суттєвими. Що стосується смт. Ріпки, оцінка діяльності УСО для людей похилого віку є незадовільною, але завдяки партнерській взаємодії з ЗВО має великий шанс вийти на достатній рівень; серед факторів, які можуть сприяти підвищенню ефективності надання послуг УСО, виділено: чинники пов'язані з реформуванням системи соціального обслуговування (партнерська взаємодія у вирішенні соціальних проблем і впровадження інноваційних технологій надання соціальних послуг); на думку фахівців Ніжинського Територіального центру соціального обслуговування для людей похилого віку, партнерська взаємодія з ЗВО має досить вагоме значення для ефективності обслуговування клієнтів. Спеціалісти бачать партнерську взаємодію з ЗВО у вигляді спільних лекцій, семінарів, консультацій, які діятимуть час від часу або за потребою.

Проведення дослідження свідчить про необхідність розробки моделі взаємодії ЗВО з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області та активного її впровадження особливо в умовах центрів, як міського знаходження так селищного, що знаходяться на великій відстані.

2.3 Обґрунтування моделі партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області

Партнерська взаємодія в системі освіти є об'єктом особливої уваги вітчизняних та зарубіжних дослідників: М. Туленков, Е.Ю. Фоміна, В.М. Филипова, О.А. Добриніна та інших. Законодавче підґрунтя для розробки моделі партнерської взаємодії надають закони України: «Про вищу освіту», «Про соціальний діалог в Україні», «Про соціальні послуги», «Про колективні договори і угоди».

Говорячи про взаємодію, слід зазначити, що «взаємодія» – це взаємний обмін діями, уміннями, навичками, організація спільної діяльності.

Згідно з темою нашого дослідження основними суб'єктами партнерської взаємодії системи соціального обслуговування людей похилого віку є: Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області, Ріпкинський територіальний центр соціального обслуговування для людей похилого віку, кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя.

До сфери партнерської взаємодії ЗВО та УСО входять питання: організація ефективного режиму проходження виробничих практик студентів вищих навчальних закладів; оновлення навчально – методичної бази підготовки майбутніх і перепідготовки працюючих спеціалістів із використанням новітніх інформаційних технологій; забезпечення навчально – методичними розробками фахових кафедр, підготовка та спільне видання навчально – методичної літератури; здійснення взаємного стажування викладачів та спеціалістів ЗВО та УСО; реалізація спільних програм, проектів, акцій на практичних засадах ЗВО та УСО [50].

На основі теоретичного аналізу літератури та результатів емпіричного дослідження було розроблено модель партнерської взаємодії кафедри

соціальної педагогіки та соціальної роботи з установами соціального обслуговування для людей похилого віку.

У сучасній науковій літературі під моделлю розуміють таку обмірковану уявну або матеріально реалізуючу систему, яка розкриваючи об'єкт дослідження, здатна його змінити надати уявлення про суттєво важливі характеристики явища, системи, ситуації [17].

При побудові моделі ми спиралися на базові положення загальної теорії функціонування систем та моделювання. Серед них виділили низку критеріїв, на основі яких здійснювалося моделювання, а саме: в забезпеченні оптимальних умов організації партнерської взаємодії; наявність спільних цілей; вибір оптимальної форми взаємодії, яка відповідає інтересам ЗВО та УСО; відкритість і динамічність системи партнерської взаємодії.

Розробляючи модель партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи із установами соціального обслуговування для людей похилого віку ми керувались тим, що кожен суб'єкт цієї взаємодії є учасником освітнього, соціально – культурного процесу в межах своїх функціональних обов'язків і професійної компетенції. Метою цієї взаємодії є створення умов спрямованих на успішну організацію, розвиток і оптимізацію процесу соціального обслуговування людей похилого віку [51].

Для досягнення поставленої мети виділено наступні завдання:

- забезпечити оптимально творчий підхід до вибору напрямів і організації моделі партнерської взаємодії НДУ імені Миколи Гоголя з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області;
- впровадити інноваційні засоби діяльності в розвиток науково – методичного потенціалу учасників процесу;
- підвищити мотивацію студентської молоді щодо надання соціальних послуг людям похилого віку.

Вирішення завдань і досягнення мети пов'язане з використанням таких функцій: розробка стратегій розвитку, довготривале та короткотривале

планування; збір, систематизація та узагальнення інформації щодо позитивного вітчизняного та зарубіжного досвіду; розробка науково-теоретичних, методичних матеріалів із різних напрямів соціальної діяльності, розробка й впровадження інновацій у соціальну роботу з людьми похилого віку; моніторинг та оцінка ефективності партнерської взаємодії в наданні соціальних послуг; аналіз стану роботи та професійного рівня співробітників закладу соціального обслуговування та здійснення науково-методичного супроводу їх діяльності (див. Додаток В).

Однією з актуальних форм партнерської взаємодії в сфері професійної освіти є проектна діяльність студентів, аспірантів, викладачів, яка дозволяє створювати соціально-значущі інноваційні проекти в співробітництво з різними службами та організаціями, людьми.

Прикладом такої взаємодії може стати партнерська взаємодія кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області. Соціально-педагогічна підтримка життєдіяльності людей похилого віку визначено в роботі центру як особливий вид соціально-педагогічної діяльності, що спрямований на виявлення та вирішення проблем даної категорії з метою збереження та зміцнення соціального та фізичного здоров'я людини похилого віку, активізації діяльності соціального спрямування, сприяння в реалізації її життєвих планів, у саморозвитку, самопізнанні, самовдосконаленні, збереженні життєвої активності та як результат підвищенні якості життєдіяльності.

Соціально-педагогічна підтримка в умовах територіального центру як комплексна послуга забезпечується за рахунок впровадження державної безкоштовної соціально-педагогічної послуги «університет третього віку» як структурний підрозділ Центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг). При аналізі реального стану якості життєдіяльності осіб похилого віку в територіальному центрі соціального обслуговування з'ясовано високий рівень навчально-методичного забезпечення організації

соціально-педагогічної послуги; використання інноваційних форм та методів роботи; залучення та навчання волонтерів до організації соціально-педагогічної підтримки; активна взаємодія територіального центру з іншими соціальними партнерами (державні та громадські організації, волонтерські організації, що займаються соціально-педагогічною підтримкою) тощо. Територіальний центр активно співпрацює з кафедрою соціальної педагогіки і соціальної роботи Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Ця робота несе системний характер, до неї залучені провідні фахівці кафедри (див. Додаток Г).

Важливим у розробці моделі партнерської взаємодії є визначення змісту, який характеризується відповідною компонентною будовою, певними функціями, й реалізується за допомогою різноманітних форм і засобів, що дозволяють досягти мети вищевикладеного процесу.

Основними компонентами партнерської взаємодії кафедри і територіального центру можна визначити: наукове керівництво, соціально-проективна діяльність, волонтерський рух студентів і викладачів, соціальні проекти, використання опорно-експериментального майданчика, база навчальних практик (див. Додаток А).

Наукове керівництво – це теорія, знання, науковий підхід, засвоєний на практичних навичках використання потенціалу закладу соціального обслуговування для людей похилого віку, як опорно-експериментального майданчику для написання наукових робіт та підвищення якості досліджень. Результатом взаємодії в даному напрямку є спільне проведення практико-орієнтованих семінарів, тренінгів з актуальних проблем регіону, групових дискусій з використанням проблемно-ситуативних завдань, організація педагогічної та індивідуальної практики студентів розробка авторських програм і навчально-методичних посібників, створення спільних дослідницьких проектів з питань практики соціального обслуговування людей похилого віку. Наукове керівництво передбачає спільне вивчення проблем людей похилого віку, висування гіпотези щодо шляхів її вирішення,

аргументацію, перевірку запропонованих заходів, формулювання висновків та стратегію подальшої роботи. Засобами реалізації наукового керівництва є використання інноваційних технологій, проєктивна діяльність.

Соціально-проєктивна діяльність є важливим компонентом партнерської взаємодії кафедри та установи соціального обслуговування для людей похилого віку. Соціально-проєктивна діяльність реалізується через підтримку молодіжних та громадських ініціатив, місцевих органів самоврядування, громадських організацій, активістів, бізнес-структур.

Перевагою університету є те, що студенти навчаються й діють у соціальному середовищі, отримують практичні навички соціального протегування, мають можливість перевірити теоретичні знання на практиці. Необхідною умовою вирішення поставлених завдань є добровільна участь студентів у розробці та реалізації проєктів.

Все більш актуальним стає волонтерський рух студентів, він слугує потужним стимулом у формуванні активної життєвої позиції та відповідних ціннісних орієнтацій. Науково-методичне керівництво цими процесами з боку ЗВО полягає у створенні відповідних навчальних тренінгів, організації добровільних волонтерських груп і об'єднань, оснащення їх у навчально методичній діяльності необхідною літературою та фаховими керівниками і тренерами, як із ресурсу навчального закладу так і фахівців закладу соціального обслуговування. Діяльність студентів волонтерів передбачає їх роботу з людьми похилого віку, проведення різноманітних індивідуальних, групових заходів. Студенти на основі фахових знань, мають можливість створити довірливу атмосферу в спільній діяльності, а також надати необхідну допомогу у вирішенні проблем людей похилого віку.

Як база навчальних практик та взаємного стажування опорно-експериментальні майданчики на базі Територіального центру передбачають для студентів безперервність та послідовність проведення практик, органічне поєднання з набутими теоретичними знаннями, отримання для студентів достатнього обсягу практичних знань і умінь по роботі з даною категорією

громадян. А для працівників закладів соціального обслуговування це поповнення теоретичної бази знань, вивчення інноваційного досвіду та технологій участь в науково-методичній роботі на рівнях ЗВО. Для викладачів та магістрантів ЗВО – це можливість проведення дослідно експериментальної роботи в межах наукового дослідження реалізації розроблених проектів та програм.

В умовах партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи та закладу соціального обслуговування для людей похилого віку використовуються такі форми: тренінги, які мають на меті вироблення вмінь у людей похилого віку не жити минулим, а сьогоденням, оволодіння ефективними способами рефлексії, навичками ефективного спілкування, оцінювання особистісних якостей інших людей, вироблення навичок вербалізації своїх почуттів, переживань що до певної ситуації. Під час тренінгових занять створюється неформальне, невимушене спілкування, яке відкриває перед групою безліч варіантів розвитку й розв'язання проблеми пристосування до змінених умов життєдіяльності. Використовуючи методи спостереження та бесіди, можна виявити основні проблеми людей похилого віку: важкість у налагоджені дружніх стосунків, конфліктність у взаємодію між членами групи, відсутність сенсу життя, егоцентризм, невміння правильно доносити інформацію до інших; консультування, яке має за мету організовану взаємодію, пов'язану з наданням допомоги у вигляді порад, рекомендацій щодо вирішення життєвих проблем; практико – орієнтовані семінари щодо покращення соціального обслуговування людей похилого віку; групова дискусія з використанням проблемно-ситуативних завдань; індивідуальні практики студентів; створення спільних дослідницьких проектів з питань соціального обслуговування людей похилого віку.

Основною технологією реалізації моделі є науковий супровід партнерської взаємодії. Він здійснюється провідними науковцями кафедри ВНЗ у взаємодії з відповідно кваліфікованими фахівцями УСО. Це

спеціально організований процес, який здійснюється в наступних формах: збір інформації щодо вихідної ситуації та різних аспектів майбутньої взаємодії; аналіз одержаної інформації і визначення цілей і завдань партнерства, вибір об'єктів їх теоретичної основи її діяльності, планування стратегії, технологій, форм і методів діяльності, прогнозування очікуваних результатів. Моніторинг і оцінка функціонування моделі, дають підстави для прийняття управлінських рішень стосовно коригування діяльності, а також визначення її ефективності в цілому й окремих видів діяльності в її складі, що характеризує науково-методичний аспект наукового супроводу [25].

Науковий супровід моделі партнерської взаємодії – наука та науково-методична діяльність, що становить собою багатоаспектний процес із використанням наукових методів збору, обробки, систематизації, аналізу й узагальнення даних стосовно цілей, об'єктів, теоретичної основи, ресурсів, процесів, результатів функціонування моделі.

Науковий супровід дає можливість об'єктивного вибору оптимальних шляхів та засобів діяльності, уникнення, коригування помилкових рішень і зайвого витрачення ресурсів, починаючи від розробки ідеї створення моделі партнерської взаємодії і закінчуючи лише після оцінки ефективності реалізованої моделі. Актуальним є опанування наукового супроводу соціальними працівниками закладів соціального обслуговування як невід'ємної частини моделі партнерської взаємодії ЗВО із УСО для осіб похилого віку (див. Додаток Б).

Основними результатами реалізації моделі партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи з УСО для осіб похилого віку м. Ніжині є:

- особливий тип відносин між суб'єктами взаємодії, заснований на принципі рівноправного співробітництва партнерів, що забезпечує оптимальний баланс і реалізацію їх основних інтересів в області надання соціальної підтримки людям похилого віку,

- підвищення ефективності вищої освіти і задоволення попиту на вміння і компетенції робочої сили на ринку праці.

У системі соціального обслуговування людей похилого віку на рівні м. Ніжина, партнерська взаємодія кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи найбільш ефективно може здійснюватися з Територіальним центром соціального обслуговування.

Під час проведення емпіричного дослідження в умовах Ніжинського Територіального центру соціального обслуговування нами було з'ясовано, що соціальне обслуговування людей похилого віку знаходиться на достатньому рівні.

У той же час ряд зон здійснення професійної діяльності фахівцями установ соціального обслуговування людей похилого віку потребує суттєвої науково-методичної підтримки з боку наукових кадрів ЗВО

Визначення власних інтересів у партнерській взаємодії:

1. Цілі для університету: створення взаємовигідної партнерської взаємодії для функціонування закладу в режимі відкритого соціального простору забезпечуючи повноцінну реалізацію своїх наукових і науково-методичних інтересів, розвиток науково-методичного потенціалу кафедри, створення умов для залучення інвесторів у навчальний заклад, підготовка кваліфікованих майбутніх фахівців, удосконалення практико-орієнтованого навчання.

2. Цілі для закладів соціального обслуговування: розширення сфери взаємодії із установами, громадськими організаціями громади, що забезпечують соціальну підтримку людей похилого віку, під патронатом ВНЗ, удосконалення форм і засобів реалізації соціального обслуговування даної категорії населення, активізація проектної діяльності, підвищення науково-методичного рівня та профмайстерності співробітників, відкриття нових можливостей у роботі з особами похилого віку, розширення змісту, форм, методів у задоволенні духовних та предметно-практичних потреб

учасників процесу, спільне проведення практико-орієнтованих семінарів, тренінгів з актуальних проблем.

3. Загальні цілі: спільна розробка навчально-методичних посібників, проведення соціальних і соціально-педагогічних досліджень, розробка та втілення спільних проєктів, проведення спільних акцій, майстер-класів, впровадження інноваційних технологій щодо забезпечення соціальної підтримки людей похилого віку на рівні громади

Підведення підсумків щодо реалізованих форм співробітництва відбувається на основі здійснення моніторингу та оцінювання, яке проводиться з метою визначення ефективності та вдосконалення змісту, механізмів, форм та методів моделі партнерської взаємодії, підведення підсумків, тощо.

Моніторинг як комплексна технологія визначає ефективність дії соціальних проєктів, що реалізуються в межах певної моделі.

Оцінка результатів як стратегія соціальних проєктів в межах певної моделі незалежно від цільового призначення проєкту набуває особливого значення, тому що багато людей хочуть або повинні знати, що відбувається в процесі проєктивної діяльності, чи варто це зусиль і яких результатів можна очікувати.

В той же час, у модернізації соціального обслуговування осіб похилого віку важливу роль відіграє партнерська взаємодія, яка реалізується за допомогою технологій науково-методичного супроводу й передбачає науково-педагогічне оснащення, створення ситуації успіху, підтримку й оцінку успішності діяльності, систематичну допомогу у вирішенні нагальних проблем.

Таким чином, партнерська взаємодія кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи і центру соціального обслуговування для людей похилого віку, можна розглядати як соціальний ресурс освітнього закладу, що сприяє інтеграції інноваційної та освітньої діяльності учасників партнерства. Вона дозволяє встановити баланс інтересів у взаємодії при досягненні спільної

мети, ефективно розподілити наявні ресурси і можливості. Окрім того, партнерська взаємодія з установами соціального обслуговування людей похилого віку є одним з механізмів розвитку соціально-інноваційних процесів в самому університеті. Вітчизняний досвід показує, що партнерська взаємодія між ЗВО із установами з надання соціальної підтримки людям похилого віку є актуальною, проте в залежності від суб'єкту надання послуги, його можливостей і завдань, об'єкту отримання послуги і його потреб - форми та методи взаємодії будуть різнитися.

Головною умовою якісної партнерської взаємодії є систематичність проведення спільної роботи з метою формування суспільної думки щодо ЗВО не тільки як освітньої структури, але й гідного партнера для розробки і впровадження спільних проектів, удосконалення соціокультурного простору громади та обміну науково-теоретичним і практичним досвідом. При цьому взаємодія ЗВО з центром соціального обслуговування в рамках соціального партнерства сприяє підвищенню якості допомоги людям похилого віку і розвитку соціальної роботи в цілому. Воно стимулює розробку і впровадження інноваційних методів навчання студентів, використання сучасних соціальних технологій в соціальному обслуговуванні людей похилого віку та формування системи кадрового забезпечення соціальних установ нового типу.

Партнерську взаємодію ЗВО та центру соціального обслуговування для людей похилого віку, можна розглядати і як соціальний ресурс освітнього закладу, що сприяє інтеграції інноваційної та освітньої діяльності учасників партнерства. Вона дозволяє встановити баланс інтересів у взаємодії при досягненні спільної мети, ефективно розподілити наявні ресурси і можливості. Крім того, є одним з механізмів розвитку соціально-інноваційних процесів в самому університеті. Партнерська взаємодія ЗВО з установами соціальної підтримки для людей похилого віку засвідчується у формі навчальних практик, волонтерської діяльності студентів, проектна діяльність студентів, аспірантів, викладачів, яка дозволяє створювати

соціально-значущі інноваційні проекти в співробітництво з різними службами та організаціями, людьми.

Отже, можна дійти висновку, що перспективи розвитку соціального партнерства як інструменту соціального обслуговування людей похилого віку, на рівні м. Ніжина можна оцінити як високі.

Реалізація моделі може бути за допомогою створення науково-дослідної лабораторії, мета якої полягає в організації спільної діяльності викладачів, студентів та представників установ соціального обслуговування людей похилого віку для інноваційного розвитку опорно-експериментальних досліджень за рахунок створення суб'єкт-суб'єктних відношень.

Висновок до другого розділу

Таким чином, можна зробити висновок, що затребуваним є соціальне спрямування, оскільки акцент робиться на соціальну складову змісту освіти та громадську діяльність, бо це найбільш доступний спосіб самореалізації для людей похилого віку, пропонований соціальними установами в Україні.

Другим за значимістю змістовним напрямком є культурно-творча спрямованість, що становить зміст дозвілєвої діяльності. Культурно-творчий напрямок пов'язано з творчим розвитком, що стимулює людей похилого до участі в освітніх проектах. Творчість надає особливий вплив на життя людей похилого віку. Цей факт відзначається в роботах німецьких дослідників, таких як О.-Ф. Больнова, Г. Форххаймер, М. Коли та ін., І в роботах вітчизняних фахівців Т.М. Кононігіной, М.Т. Громкова, С.Г. Вершловській та ін.

Третім по значущості є професійно-технічний змістовний напрямок, оскільки «університет третього віку» в Україні ще не став таким поширеним явищем, як в Німеччині, де ці інститути працюють при всіх великих вузах і установах додаткової освіти дорослих

Аналіз досвіду роботи «Університету третього віку» Німеччини показав, що при адекватному визначенні змісту, форм і відповідних методів

роботи літні люди проявляють себе як постійні учасники та активісти в підготовці і проведенні освітніх програм, а також помічники фахівців установ додаткової освіти для сеньйорів, що послугує яскравим прикладом до впровадження подібного досвіду в нашій країні.

Партнерська взаємодія ЗВО та установ соціального обслуговування для людей похилого віку, можна розглядати як соціальний ресурс освітнього закладу, що сприяє інтеграції інноваційної та освітньої діяльності учасників партнерства. Воно дозволяє встановити баланс інтересів у взаємодії при досягненні спільної мети, ефективно розподілити наявні ресурси і можливості. Крім того, є одним з механізмів розвитку соціально-інноваційних процесів в самому університеті. Партнерська взаємодія ЗВО з установами соціальної підтримки для людей похилого віку засвідчується у формі навчальних практик, волонтерської діяльності студентів, проектна діяльність студентів, аспірантів, викладачів, яка дозволяє створювати соціально-значущі інноваційні проекти в співробітництво з різними службами та організаціями, людьми.

У даному розділі відображено погляди провідних спеціалістів соціального обслуговування осіб похилого віку щодо ефективності надання послуг клієнтам та моделі партнерської взаємодії їх установ з ЗВО.

Результати нашого дослідження дали змогу виявити, що респонденти мають високий рівень обізнаності в концепції партнерської взаємодії.

Результати дослідження дозволили виявити позитивні сторони діяльності УСО для осіб похилого віку, наприклад: використання сучасних форм в організації дозвілля, матеріально-технічний стан приміщень, тощо.

Поряд із сильними сторонами ми виявили найбільш проблемні питання діяльності установ соціального обслуговування людей похилого віку. Для споживачів послуг – це недостатня поінформованість населення; для спеціалістів соціальних установ – профілактика синдрому емоційного вигорання, забезпечення висококваліфікованими фахівцями.

На основі аналізу результатів дослідження нами було розроблено модель партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи з установою соціального обслуговування для людей похилого віку. У даній моделі нами було виділено: мету, завдання, функції, компоненти, етапи, критерії, а також вивчення інтересів суб'єктів партнерської взаємодії. Під час реалізації даної моделі необхідно приділити увагу на підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери, а також на участі у наукових доробках вищого навчального закладу, у висвітленні набутого ними практичного досвіду.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження визначено, що надання соціальних послуг і, особливо соціально-педагогічних, у сучасній системі соціальної підтримки людей похилого віку характеризується поширенням багатосуб'єктності, в контексті якої набувають особливого значення заклади вищої освіти, що здійснюють підготовку фахівців соціальної сфери. Специфічна тенденція до поширення практики взаємодії ЗВО з установами соціального обслуговування людей похилого віку сприяє істотному підвищенню якості і сукупності соціальних послуг, залучення громадських і негромадських організацій до участі у соціальній підтримці даної категорії клієнтів, що відповідає сучасним соціальним нормам.

В той же час, умови формування і розвитку соціальної підтримки людей похилого віку на засадах взаємодії закладів вищої освіти з установами соціального обслуговування даної категорії клієнтів в Україні відрізняється від інших країн Європейського простору такими особливостями:

- країна тривалий час охоплена соціально-економічною кризою, наявністю зони військового конфлікту, що суттєво позначається не тільки на економічній сфері, але й соціальному житті суспільства (особливо людей похилого віку);
- суттєвою перешкодою для активізації соціальної підтримки людей похилого віку стає розмивання ціннісно-нормативної системи суспільства, обумовлене порушенням законів і соціальних норм.

Зазначені особливості українських реалій актуалізують завдання розвитку партнерських відносин різних інститутів громади у наданні соціальної підтримки найбільш незахищеним верствам населення, необхідність пошуку оптимальних моделей партнерської взаємодії у системі соціального обслуговування, залучення до її впровадження ЗВО особливо в зоні надання соціально-педагогічних послуг людям похилого віку,

активізацію їх життєвого потенціалу через систему додаткової освіти у тому числі.

На основі вивчення основних концептуальних підходів до визначення основних понять дослідження, світового та вітчизняного досвіду організації соціальної підтримки людей похилого віку на засадах партнерської взаємодії відповідних установ із закладми вищої освіти досвіду було визначено, що:

1. Система додаткової освіти людей «третього віку» знаходиться на стадії інституційного становлення. І фахівці, що працюють з людьми похилого віку в установах даного типу відзначають, що існує міжвідомча роз'єднаність установ, так як відсутня документальна і методична складова, яка об'єднувала б роботу цих організацій. Причиною даного положення в системі освіти для людей похилого віку в Україні послужили історичні події, пов'язані з державною перебудовою і розпадом старої освітньої системи.

2. Роз'єднаність освітніх установ є наслідком відсутності обміну досвідом, який є необхідною умовою розвитку інституціалізації установ для літніх людей.

3. Інформованість про можливості навчання людей «третього віку», практичному досвіду освітніх центрів для даної вікової групи недостатня, в той час як в Німеччині працює чітка система оповіщення при підтримці державних органів і рекламних агентств.

4. В Україні набуває широкого поширення соціальний і культурно-творчий напрямок в змісті освіти літніх людей. Однак професійне спрямування залишається без належної уваги, оскільки професійну освіту вимагає відповідного викладацького складу і додаткового устаткування, що призводить до значних витрат.

5. Освітні програми не завжди враховують особливості людей похилого віку. Недостатньо глибоко вивчені методики навчання, відсутня професійний персонал для роботи з людьми похилого віку. У зв'язку з цим актуальним напрямком для розвитку змісту освіти є навчання професійних педагогів для «університетів третього віку». У Німеччині існує і плідно працює система

аніматорів, навчальних майстрів, які, у свою чергу, навчають волонтерів, в тому числі і з лав самих учнів. В Україні ця система залучення працівників і волонтерів поки що проходить стадію становлення. Додаткова освіта літніх людей сприяє формуванню нової системи цінностей і культури старіння, які відповідають вимогам сучасного демократичного суспільства. Отримана системна характеристика змісту, форм і методів освіти «університету третього віку» в Німеччині дозволяє глибше осмислити закономірності та тенденції процесу вдосконалення додаткової освіти дорослих в нашій країні.

У той же час, аналіз програмного змісту в ряді «університетів третього віку» дозволив виділити наступні тенденції розвитку змістовного аспекту.

1. Найбільш поширеними напрямками є соціальний і культурно-творчий. Однак, як стверджують багато вітчизняних фахівців, існує гостра необхідність в розробці програм безпосередньо для літніх людей з урахуванням їх сучасних інтересів, потреб і специфіки віку

2. В галузі професійно-технічного спрямування змісту розробляються програми з окремих предметів: комп'ютерна грамотність, цифрові технології, вивчення іноземних мов. Однак даний напрямок більшою мірою в українській практиці відноситься до дозвільної діяльності, оскільки не має поки що виходу на професіональне застосування отриманих знань. Прикладом може послужити освіта літніх людей в Німеччині, де налагоджена система сертифікації отриманої професійної освіти літніми людьми і система працевлаштування людей «третього віку» відповідно до сертифіката.

3. Спостерігається розширення і поглиблення змісту всіх освітніх напрямків у зв'язку з науково-технічним розвитком.

4. Система додаткової освіти дорослих в Україні прагне систематизувати освітні установи для літніх людей, конкретизувати цілі та завдання кожної установи, визначити зміст освіти та відповідно до нього форми та методи роботи з людьми «третього віку», що сприяє підвищенню інтересу літніх людей до навчання.

Суттєвою перешкодою для становлення соціального партнерства стає розмивання ціннісно-нормативної системи суспільства обумовлене порушенням законів і соціальних норм.

Зазначені особливості української дійсності актуалізують завдання розвитку соціального партнерства і свідчать, що партнерські відносини в нашій країні розвиваються у набагато складніших умовах в порівнянні з іншими країнами. У зв'язку з цим потрібен наполегливий, цілеспрямований пошук оптимальних моделей партнерської взаємодії у системі соціального обслуговування людей похилого віку, залучення до її впровадження ЗВО.

Проаналізувавши вітчизняний досвід партнерської взаємодії ЗВО із закладами соціального обслуговування ми пропонуємо систему заходів з розвитку змістового аспекту «університету третього віку» :

1. Необхідно стимулювати розробку і впровадження інноваційних освітніх програм для людей похилого віку, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності громадян похилого віку у сфері зайнятості через освоєння ними сучасних технологій.

2. Удосконалення і розвиток контактів, обмін досвідом не тільки на регіональному, а й на міжнародному рівні істотно розширить і вдосконалює цю освітню галузь, зміцнить міжвузівські зв'язки та обмін досвідом, співпраця вузів з закладами соціального обслуговування, установами щодо підвищення кваліфікації та профспілками.

3. Необхідно здійснювати консультивання літніх людей з питань освітніх можливостей і впливу освіти на людину, забезпечити широке інформування людей похилого віку з питань навчання в установах соціальної роботи з людьми похилого через публікації в електронних та друкованих ЗМІ.

4. Для розширення кругозору людей похилого віку, кращого задоволення їх пізнавальних потреб та врахування індивідуальних особливостей важливо передбачити розширення змісту освітніх програм і збільшити спектр освітніх послуг з професійної підготовки. Оскільки існує

гостра необхідність для пенсіонерів в продовженні трудової діяльності, важливо розвивати такі форми освітніх послуг, як підготовка в передпенсійному віці до постпрофесійної діяльності, яка сприяє більш активній інтеграції літніх дорослих в соціальне, економічне і політичне життя за допомогою участі їх в громадських об'єднаннях.

5. Необхідно поліпшити умови для професійного розвитку фахівців в галузі освіти дорослих та розширити їх спектр діяльності, включаючи освіту літніх дорослих. Програми повинні враховувати потреби літніх людей і специфіку їх навчання. Надалі важливо сформуванати систему підготовки кадрів для освіти людей похилого віку. Досвід німецьких «університетів третього віку», що забезпечують поступовий перехід людини від передпенсійного періоду до постпрофесійному, реалізацію можливостей та інтересів людей, різноманітність форм і методів роботи, є цінним джерелом збагачення, поглиблення і розширення теорії та практики освіти літніх людей, в тому числі стосовно вітчизняної дійсності.

6. Здійснювати постійний моніторинг досвіду освітніх установ для літніх з питань оцінки якості освітніх програм для літніх людей і стимулювати проведення наукових досліджень з даної проблеми.

7. Сприяти створенню постійної системи обміну досвідом серед організацій, фахівців, учасників освітнього процесу з регіонів з реалізації освітніх програм для літніх людей.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми удосконалення системи соціального обслуговування людей похилого віку. Подальшої розробки вимагають питання удосконалення соціально-педагогічного змісту соціальної підтримки означеної категорії клієнтів, розвиток методичної основи додаткової освіти, пошук нових форм і методів наповнення життя людей «третього віку» соціальною активністю і позитивними життєвими перспективами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аверьянов А. Н. Система: философская категория и реальность. Москва: Мысль, 1976. 188 с.
2. Басов Н. Ф. Социальная работа с людьми пожилого возраста: учеб. пособие. Москва: Феникс, 2010. 346 с.
3. Блауберг И. В. Становление и сущность системного подхода. Москва: ЗВОН, 1973. 270 с.
4. Вараксина С. С. Социальная самореализация пожилых людей путем вовлечения их в добровольческое движение. *Работник социальной службы*. 2013. № 5. С. 58–61.
5. Висоцька І.В. Академії як одна з форм організації навчання людей третього віку в Німеччині. *Соціально-гуманітарні знання*. 2013. № 16. С. 81–93.
6. Висоцька І.В. Форми роботи з літніми людьми при навчанні використанню нових інформаційних і комунікаційних технологій в Німеччині. *Теоретичні та методологічні проблеми сучасної освіти*. 2013. С. 51–53.
7. Галлямов Р. Р. Отечественные и зарубежные определения социального партнерства: сравнительных анализ основных подходов. *Вестник ВЭГУ*. 2013. № 1. С. 26–32.
8. Гетьманцева Н. Н. Соціальне партнерство як спосіб інтеграції інтересів суб'єктів соціально-трудових відносин. *Підприємство, господарство і право*. 2016. № 3. С. 82–86.
9. Гудакова Л.В. Инновации в социальной работе: отечественный и зарубежный опыт. *Научные труды SWorld*. 2014. № 1. С. 3–5.
10. Дашкина А. А. Модернизация социальной сферы и международный опыт. *Вестник социальной работы*. 2014. № 4. С. 2–3.

11. Добриніна О.А., Вержіцкій Г.А. Проектний підхід в управлінні інноваційним процесом: монографія, Москва: Щедра садиба плюс, 2002. С. 5–13.
12. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери/ за заг. ред. І.Д.Зверєвої. Київ-Сімферополь: Універсум, 2013. 536 с.
13. Иванов В. Н. Политическая социология: конспект лекций. Москва: Академия, 2007. 45 с.
14. Игнатьева Н. В. «Третий возраст»: опыт культурологического анализа. *Современные гуманитарные исследования*. 2005. № 2. С.251–253.
15. Карелова Г.Н. От сотрудничества к социальному партнерству. *Социальное партнерство государственных органов как фундаментальный принцип гражданского общества*. 2000. № 4. С. 5-6.
16. Карсаевская Т.В. Старость: социально-философский аспект: хрестоматия. Москва: Академия, 2003. 175 с.
17. Коляденко С. М. Партнерська взаємодія для здійснення соціальної підтримки студентської молоді в умовах ВНЗ. *Наукові записки Ніжинський державний університет імені М. Гоголя*. 2016. № 1. С. 41–46.
18. Конончук А.І., Шаповалова І.М. Соціально-педагогічна робота з різними групами населення: навч. програма для студ. спец. “Соціальна педагогіка” денної та заоч. форм навчання. Ніжин: 2004. 12 с.
19. Либоракина М.И. Социальное партнёрство: взаимодействие между государственными, коммерческими и общественными структурами. Москва: ВШЭ, 2001. 85 с.
20. Лукашевич М.П. Соціальна робота (теорія і практика): навч. посіб. Київ: Каравела, 2011. 368 с.
21. Лукашевич М.П. Теорія і методи соціальної роботи: навч. посіб. Київ: МАУП, 2003. 382 с.

22. Ляшенко Н. О. Аспекти соціальної роботи. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2011. №4. С. 75–81.
23. Мещан І. В. Соціальне партнерство в управлінні закладами соціального обслуговування як соціальна практика. *Молодичй вчений*. 2015. № 12. С. 102-106.
24. Міхеєв В. А. Основи соціального партнерства: теорія і політика: навч. посіб. Харків: Іспит, 2001. 443с.
25. Модель партнерської взаємодії закладів вищої освіти з установами соціального обслуговування у територіальній громаді: монографія. /Г.Бейгер, С.Борисюк, О. Лісовець. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 210-224.
26. Наказ Міністерства соціальної політики України «Про впровадження соціально–педагогічної послуги Університет третього віку». URL: <http://document.ua/pro-vprovadzhennja-socialno-pedagogichnoyi-poslugi-universit-doc72450.html>.
27. Никончук А.С. Соціальна адаптація та соціалізація особистості в контексті соціально-педагогічної роботи. *Соціально-педагогічна робота*. № 3. 2011. С. 11–18.
28. Олейникова О.Н. Социальное партнерство в сфере профессионального образования в странах Европейского Союза. *Высшее образование в России*. 2009. № 6. С. 111–112.
29. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
30. Офіційний сайт Ніжинської міської ради: URL: <http://nizhynrada.gov.ua/article/187/teritorialniytsentrsotsalnogoobslugovuvannya>.
31. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/32500-dani-pro-serednij-rozmir-pensijnoyi-vyplaty-stanom-na-01-04-2018-roku>.

32. Петрова В.А., Зайцева Е.В. Социальное обслуживание граждан пожилого возраста: опыт зарубежных стран: сборник статей по материалам IV международной научно-практической конференции. Воронеж: 2017. 151–157 с.
33. Садовский В. Н. Методологические проблемы исследования объектов, представляющих собой системы. Москва: ПИБ, 1966. 75 с.
34. Саранська Г.М. Соціальне патнерство як філософська категорія. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2012. № 1. С.19-28.
35. Скорик Т.В. Університет третього віку як модель соціальної інтеграції осіб літнього віку в сучасне суспільство. *Вісник Львівського університету*. 2014. № 8. С. 60–68.
36. Социальная работа с пожилыми: учеб. пособ. Москва: АГАТ, 2013. 189с.
37. Спицнадель В. Н. Основы системного анализа: учеб. пособ. Санкт-Петербург: Бизнес-пресса, 2000. 326 с.
38. Старцева О. Н., Попова А. В. Социальное партнерство в геронтообразовании: опыт применения и перспективы развития: сб. материалов VIII междунар. научно-практич. конф. Ярославль: Канцлер, 2011. 381–385 с.
39. Територіальний центр соціального обслуговування.URL: <http://www.nizhynrada.gov.ua/article/854/pro-nas.html>.
40. Технология социальной работы: учебник / за ред. А.А. Чернецкая. Ростов: Феникс, 2006. 400 с.
41. Тихаева В.В. Становление и развитие системы дополнительного образования взрослых в Германии. Москва: 2016. 255 с.
42. Туленков М. В. Соціальна політика в Україні: шляхи формування та реалізації: навч. метод. розробка. Київ: ІПК ДСЗУ, 2007. 123 с.

43. Туленков М.В. Соціологія: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2004. 158 с.
44. Усков М. П. Некоторые вопросы развития учреждений стационарного социального обслуживания граждан пожилого возраста и инвалидов. *Отечественный журнал социальной работы*. 2006. №3. С. 12–17.
45. Федорец А.В. Мониторинг результативности социального обслуживания на дому граждан пожилого возраста и инвалидов: учеб. пособ. Москва: Фонд, 2005. 68 с.
46. Философсктй словарь / под ред. И.Т. Фролова. Москва: Политиздат, 1981. 445 с.
47. Філіппов В.М. Інноваційна діяльність в сфері освіти і науки – пріоритетний напрямок політики: коспект лекцій. Запоріжжя: ЗНУ, 2003. 82 с.
48. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія / НАН України, Київ: Абрис, 2002. 742с.
49. Хлебик С.Р. Проектна технологія у підготовці майбутніх соціальних педагогів до професійної діяльності. *Наукові записки*. 2014. № 5. С.152–156.
50. Хлебик С.Р. Соціальне партнерство як особливий вид взаємодії ВНЗ із соціальними інститутами громади (на прикладі соціальних служб). *Наукові записки*. 2016. №1. С.91 – 96.
51. Хлебик С.Р. Світова практика використання науково-практичного потенціалу ВНЗ у громаді. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. 2018 С.146-150.
52. Холостова Е. И. Социальная работа с пожилыми людьми: учеб. пособ. Москва: Дашков и Ко, 2011. 344 с.
53. Холостова Е. И. Социальная работа с пожилыми людьми: учеб. пособ. Москва: Дашков и Ко, 2005. 310 с.

54. Холостова Е.И. Социальная геронтология: учеб.пособ. Москва: Дашков и Ко, 2004. 296 с.
55. Чайковська В.В., Стаднюк Л.А. Старіюче суспільство України: запити та рішення. *Проблеми старения и долголетие*. 2011. №2. С. 57-63.
56. Юдин Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. Москва: Наука, 1978. 188-192 с.
57. Eierdanz J. Bildung für das Alter oder gegendas Altern? Wie Senioren kulturell aktivsein können. Heidelberg: Hüthing, 1992.
58. Kade S. Die andere Geschichte. Spurensicherung im Vorruhestand, DIE: Frankfurt Maff, 1997.
59. Schäuble G. Sozialisation und Bildung der jungen Alten vor und nach der Berufsaufgabe. Stuttgart: Enke, 1995.
60. Vellas P. Les Chances de troisieme age. URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k48045317/f59.image.texteImage>.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. 1.1 Компонентна будова моделі партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області

<p>Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області</p>	<p>Напрямок діяльності</p>	<p>Ніжинський державний університет ім. Миколи Гоголя кафедра соціальної педагогіки і соціальної роботи</p>
<ol style="list-style-type: none"> 1. Слугує базою практики і забезпечує участь працівників та клієнтів в організації діяльності. 2. Майданчик для проведення експериментальних досліджень. 3. База вивчення і апробації інноваційних технологій. 4. Платформа для організація круглих столів, науково-практичних семінарів тощо 	<p>Науковий супровід</p> <p>Опорно-експериментальний майданчик</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. База практики для студентів. 2. Створення і реалізація спільних наукових досліджень 3. Науково-методична підтримка діяльності центру, обмін досвідом.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Підтримка молодіжних і громадських ініціатив, акцій. 2. Майданчик для взаємодії університету з іншими установами, організаціями міста. 3. Організація 	<p>Соціально-проективна діяльність</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Створення і керування спільними проектами. 2. Науково-методичний супровід. 3. Залучення інших кафедр університету до організації і реалізації

спільних круглих столів і семінарів, тренінгів.		соціальних проектів.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Платформа з реалізації волонтерських ініціатив. 2. Організація спільних акцій, заходів, проектів. 3. База реалізації інноваційних технологій волонтерської діяльності. 	Волонтерський рух	<ol style="list-style-type: none"> 1. Організація студентів та викладачів до волонтерської діяльності. 2. Створення навчальних тренінгів. 3. Оснащення навчально-методичною літературою та фаховими керівниками

Рис. 2.1 Форми реалізації моделі партнерської взаємодії кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи з Територіальним центром соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області

Рис. 3.1 Напрями взаємодії кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи з партнерами Територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Ніжинської міської ради Чернігівської області

Рис. 4.1 Форми і методи соціально-педагогічної підтримки життєдіяльності людей похилого віку в умовах територіального центру

НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА “ОСНОВИ КОМП’ЮТЕРНОЇ ГРАМОТНОСТІ”

для слухачів Університету третього віку

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Метою програми є теоретична і практична підготовка слухачів Університету третього віку до повсякденного життя з використанням знань про комп’ютери та комп’ютерні технології. Завданнями програми є:

- формування у слухачів бази знань, умінь і навичок, необхідних для ефективного використання сучасних інформаційних технологій у повсякденному житті;
- розвиток у слухачів уміння самостійно опановувати та раціонально використовувати програмні засоби загального та спеціального призначення, цілеспрямовано шукати й систематизувати дані, використовувати електронні засоби обміну даними;
- формування у слухачів уміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології з метою ефективного розв’язування різноманітних завдань щодо пошуку, опрацювання, зберігання, подання, передавання повідомлень і даних.

З метою закріплення матеріалу програмою передбачається виконання практичних робіт, на яких слухачі засвоюють прийоми роботи з програмними продуктами. Під час вивчення курсу передбачається систематична практична робота слухачів за комп’ютерами як під керівництвом викладача, так і самостійно.

№	Зміст занять	Очікувані результати
1.	<p>Основи роботи з комп'ютером:</p> <ul style="list-style-type: none"> • складові комп'ютера; • особливості управління мишкою; • вивчення клавіатури та корисних сполучень клавіш; • правильне включення, вимкнення та перезавантаження комп'ютера. 	<p>Слухач:</p> <ul style="list-style-type: none"> • знає з чого складається комп'ютер; • пояснює призначення кнопки «POWER»; • вміє правильно вмикати, вимикати та перезавантажувати комп'ютер; • вміє правильно тримати мишку.
2.	<p>Файли та папки:</p> <ul style="list-style-type: none"> • робочий стіл та панель задач; • операції з файлами та папками; 	<p>Слухач:</p> <ul style="list-style-type: none"> • вміє розрізняти папку від файлів; • виконує основні операції з файлами та папками; • знає призначення «Корзини»; • здійснює управління вікнами програм; • вміє змінювати мову на панелі задач.
3.	<p>Робота з текстом:</p> <ul style="list-style-type: none"> • основи користування текстовою програмою Word; • створення та збереження нового документу; 	<p>Слухач:</p> <ul style="list-style-type: none"> • визначає функції текстового редактору Microsoft Word; • здійснює оформлення тексту; • вміє правильно створювати та зберігати текстові документи.
4.	<p>Основи роботи в мережі Інтернет:</p> <ul style="list-style-type: none"> • поняття Інтернет та види браузерів; • складові адреси веб-сайту; • особливості користування браузером Google Chrome; 	<p>Слухач:</p> <ul style="list-style-type: none"> • розпізнає мережу Інтернет; • визначає призначення браузера; • здійснює пошук інформації в Інтернеті; • створює запити та здійснює швидкий пошук інформації; • створює список веб-сайтів, для швидкого доступу.

Тренінгове заняття в межах використання навчальної програми «Основи комп'ютерної грамотності»

Тренінг «Безпечний Інтернет»

Мета: дослідити позитивні і негативні наслідки Інтернету; сприяти обізнаності людей похилого віку про небезпеки, які існують в Інтернеті та про шляхи їх подолання; мотивувати їх поширювати цю інформацію у своєму середовищі.

План проведення:

1. Вправа «Побажання»
2. Вправа «Анонім»
3. Презентація «Інтернет»
4. Вправа «Займи позицію»
5. Вправа «Бабусині казки»
6. Вправа «Павутинка»

Вправа «Побажання» - назвати побажання учасникам тренінгу одним словом. Яке починається на власне ім'я:

Оксана – організованості,
Катя – кмітливості,
Оля – оптимізму,
Роман – розумності тощо.

Вправа «Анонім»

Доля людини, міста і навіть держави визначена його ім'ям, кажуть мудреці. Кожен з нас при народженні отримує ім'я, яким нас називають близькі, знайомі і зовсім незнайомі люди. Наше ім'я записано в документах. Але в мережі Інтернет, реєструючись на сайтах, ми можемо не називати свого імені, а обрати собі нікнейм. Пропонує особам похилого віку

представитись так, як вони хочуть, і записати ці імена – вигадані ніки - на картках і повісити на дошку. Завданням учасникам: за нікнеймами назвати людину похилого віку.

Обговорення: Чи легко було вгадати учасника? Інтернет є свого роду дзеркалом, в якому під різноманітними псевдонімами відбиваються життя людей. Але на відміну від світу реального, опинившись в мережі, кожна людина удостоюється можливості приховати свою особистість і діяти по-різному.

Демонстрація презентації «Інтернет»

Вправа «Займи позицію» Учасники шляхом знаходження пари за карточками розбиваються на дві групи «Плюс» та «Мінус». По черзі називають чітко та коротко позитивні та негативні сторони Інтернету. Ведучий записує на ватмані, потім обговорюють їх.

Вправа «Бабусині казки»

Особи розділяються на три групи за кольоровими картками. Кожна група має продемонструвати казку (пантомімо), інші учасники мають відгадати її. Разом пров1ести аналогію з небезпеками в мережі Інтернет.

Казка «Три поросята» - пароль має три рівні: слабкий, середній та сильний.

Для того щоб створений Вами пароль був достатньо безпечним, рекомендую: 1. Використовуйте не звичайні слова, а комбінації букв, які не несуть сенсу. Це забезпечить захист від "словникових" атак, які перебирають усі слова за алфавітом. 2. Комбінація як великих, так і малих літер, цифр і символів змусить хакера витратити набагато більше часу для перебору варіантів при спробі злomu. 3. Особливо важливі паролі треба замінювати хоча б один раз на місяць. 4. Не використовуйте один пароль на декількох інтернет-сайтах.

Казка «Солом'яний бичок» - небезпечна реклама в Інтернеті.

1. Якщо це занадто добре, щоб бути правдою, ймовірно, так і є...

Остерігайтеся реклами в Інтернеті з пропозиціями, занадто привабливими, щоб бути правдою. Реклама, яка обіцяє дорогі товари чи послуги безкоштовно чи майже безкоштовно, як-от нове авто чи відпочинок на райському острові, ймовірно, розміщена зі злочинними намірами.

2. Уникайте поширених підозрілих дій...

Рекламні оголошення, які вітають вас як мільйонного відвідувача вебсайту та пропонують призи (наприклад, новий портативний комп'ютер або планшетний ПК) в обмін на заповнення форми опитування чи обіцяють швидкі й прості способи заробітку (“швидко отримуйте високі доходи, працюючи вдома всього дві години на день!”) найчастіше не приносять нічого доброго.

3. Остерігайтеся грошових шахраїв, що незаконно використовують ім'я Google...

Деякі рекламні оголошення в Інтернеті незаконно використовують слово “Google” або інші торговельні марки, щоб рекламувати неправдиві схеми “роботи вдома” та “швидкого отримання високих доходів”. Google не пропонує таких програм. Пам'ятайте: якщо ви не можете знайти продукт чи службу, що рекламуються, в списку продуктів Google або на сторінці рішень для бізнесу, не довіряйте такій рекламі.

Казка «Коза та семеро козенят» - надання інформації незнайомим людям про особисте життя може привести до негативних наслідків.

- Контакти з незнайомими людьми через чати, системи миттєвих повідомлень, електронну пошту.

- Надання інформації особистого (конфіденційного) характеру. Навіть якщо подібна інформація запитується джерелом, що заслуговує на довіру (організація, навчальний центр) такі дані мають надаватися лише за згодою батьків, чи інших дорослих.

Вправа «Павутинка»

Учасники утворюють коло. Клубок ниток передають один до одного називаючи свої враження від тренінгу.